

NÉMETH LÁSZLÓ

AZ ÁRULÓ

1954*

SZEREPLŐK

GÖRGEY ARTÚR

ADÉL, Görgey felesége

MORO, posztógyáros

MORONÉ

GIDA, Görgey bátyja

ISTVÁN, Görgey öccse

REVICZKY, Görgey volt adjutánsa

LÁTOGATÓ

GEORGE, Görgeyné inasa

GYULA, Gida gyermeke

KÁROLY, Gida gyermeke

MAINZ, könyvkereskedő

---

* A dráma ősbemutatója 1966 december 22-én volt a budapesti Madách Színházban, a főszerepet Bessenyei Ferenc játszotta.

ELSŐ FELVONÁS

Görgeyék lakása Klagenfurtban. A ház emeletén vagyunk, nappali szoba Adél hálója és Görgey szobája közt. A háttérben három nagy, több táblájú, fölül köríves ablak, amelyekből a szomszédos városi kert fáin át a Wörthi-tóra s azon túl a havasokra látni. A szoba jobb oldalán kis szalon, az asztalon virág. A bal oldali ajtók közül az elülső a lépcsőházba, a hátulsó Adél hálójába, a jobb oldali ajtó Görgey szobájába visz. Moroné s utána Adél a lépcső felől.

ADÉL karcsú, szomorkás, de finom arc. Ez itt az én fészke, Artúr nagylelkű volt: a két legszebb szobát nekem engedte át.

MORONÉ Adéllal egykorú, de nagyobb, darabosabb alkata s közvetlen, kissé nyers modora révén jóval idősebbnek látszik. Benéz a szobákba, az ablakhoz lép. Á, kolossal! S a kilátás! A mi jó öreg Wörtherseenk, s ott a Loretto meg a serétöntő torony. Szerencsés gondolat volt idejönni. A Herbert Stöckel, mi klagenfurtiak így hívjuk ezt a házat, nagyon jól megfelel a tábornok úrnak meg Görgeyné asszonynak is. Úgy vannak itt, mint egy várban, ha akarják, itt van a Kreuzberg sétány, a nap nagy részében üres: sétálhatnak. Akárki volt, dicsérem, hogy idehozta a tábornok urat.

ADÉL. Maga a térparancsnok úr, ő volt a férjem segítségére. Mindjárt, mihelyt idejöttünk, vagy jobban mondva idehoztak minket...

MORONÉ. Á, Kurzenbacher. Mondják, nagyon szívélyes, amennyire egy császári tábornok az lehet. Mi mint afféle gyárosok, inkább csak a posztónkon át barátkozunk a hadsereggel. *Szemügyre veszi a kis szalont.* Á, csak nem a boldogult nagymama szalonya? Nahát, ez bűvészet. Rá sem ismertem volna. Boldogult anyósom, ha látná, ki üldögél a szófáján. S én még szidtam Tódort, ugyan, hogy gondoltál olyat, a padlásról azt a kramázsit egy Görgey tábornoknak s a nejének felkínálni...

ADÉL. Ó, nagyon is jó hasznát vettük.

MORONÉ. De ez a varázslat...

ADÉL. Ne felejtse el, Moroné asszony, hogy ezermesterek közt élek. George, a francia inasom, a szobácskáját, akárhol telepszünk meg, egy-két hét alatt asztalosműhellyé alakítja, Artúr keze pedig éppoly nyugtalan, mint a feje, folyton fabrikál valamit.

MORONÉ. Igen, Tódor mondja, mit talált ki: hogy mechanikus lesz... Most is ott láttam a bekötött homlokát a gépeink között...

ADÉL. Ó, igen büszke rá, hogy ő a Moro úr gyárában gépszerelő munkát végez. Itthon is folyton rajzol... Akármikor kezd, mindent ilyen alaposan végez.

MORONÉ. Na ja, egy rendes ember, az rendes ember marad, akár egy gépet kell kijavítani, akár a mi osztrák tábornokainkat megszasztani. *Benyit a jobb oldali ajtón.*

ADÉL. Én nem is bánom, ha elfoglalja magát... Aki tanul, az hisz.

MORONÉ. Na ja, én is így vagyok, ha bánatom van, arra vigyázok, hogy le ne üljek. Amíg mozog az ember, addig a bánat is lötyög, de ha egyszer leülök... *Benyit a bal oldali ajtón.* Ez meg a háló. Nagyon kedves. S azok a drapériák, látszik, hogy francia nő keze rendezte el őket.

ADÉL. Ezt itt vettük már.

MORONÉ. A Lefl cég lerakatnál?

ADÉL. Úgy hiszem; Artúr intézte. Egy kicsit sokba is került... De nem akarom megfosztani a gyöngédség tudatától, olyan öröm neki, hogy egy kis kényelmet teremthet nekem. Ő maga, kukkantson be, Moroné asszony - *benyit a jobb oldali ajtón* - fekete fenyőfa bútorokkal rendezkedett be... S ez olyan jól áll neki. A sztoikus férfi, aki Prágában hideg szobában, vízen és kenyéren tanult, itt is úgy élne, de felesége van, s azt ízléses dolgokkal kell körülvenni.

MORONÉ. Egy igazi férfi! Már akkor mondtam Tódornak, amikor levizitelték nálunk: mintha valami románból lépne ki. A magas homloka körül az a turbán.

ADÉL. S énnekem okosságból is túrnöm, szinte meg is kell kívánnom ezt a gondoskodást. Önkéntelenül is ürügyet ad az életkedvéhez; rendezkednie kell, terveket csinálni.

MORONÉ. Nagyon okos. Én is ezt mondom: a férjeink csak foglalkozzanak velünk.

ADÉL. Addig nem foglalkozhat azokkal a szörnyű dolgokkal, ott - *arra mutat* - ...Magyarországon...

MORONÉ. ...Na ja, nem kis dolog olyan polcra ide közénk, filiszterek közé, lepottyanni... S a férfiak, főleg az ilyen romantikus lelkűek, mint Görgey tábornok lehet, mindig találnak valami gyötrődni valót... Ami volt meg ami lesz... Mintha nem volna elég az is, ami van.

ADÉL *leülnek.* Sokszor, amikor az elkomorodó homlokát látom, lelkiismeret-furdalást érzek, hogy én olyan boldog vagyok. *Mosolyog.* Ez a gondom: a boldogságomat eldugni előle.

MORONÉ. ...Ah, ennek örülök... Szóval nem nagyon borsószik a mi hűvös Karintiántól...

ADÉL. ...Épp ellenkezőleg... hisz olyan szíves mindenki, akivel csak dolgom akad... De meg tulajdonképpen... mi ketten is most éljük a mézesheteinket... Másodszor...

MORONÉ. Ah persze, hallottam. Tódor mondta, hogy közvetlen a háború előtt esküdtek...

ADÉL. Múlt márciusban... Március 30-án... S májusban Artúr már katona volt.

MORONÉ. S az ágyúszó - úgy gondolom - nem nagy kedvet csinál a turbékolásra.

ADÉL. Artúr meg sem tűrt volna a táborban. Először a nagynénjénél voltam, Toporcon, a Szepességben, azután Pesten... Egész rövid találkozóink voltak, mintha hitese neje, a Vérontás istennője mellől kellett volna hozzám szökdösnie. Az a két-három hét volt a miénk, amit a háború előtt a nagynénje házában töltöttünk... Úgy volt, ő veszi át a gazdaságát...

MORONÉ. Micsoda változás: gazdából sereg-főparancsnok. Tódor azt mondja: kis híja, hogy diktátor nem lett... Nálunk, Karintiában, ilyesmi még sohasem történt. Azok ott Bécsben, csináltak egy kis ramazurit, de a herceg Windischgraetz lecsillapította őket. Az ilyesmihez át kell menni a Lajtán vagy a maga szülőházájába, Franciaországba.

ADÉL. Az én részem mindebből csak az állandó aggodás volt. Mindig úgy búcsúztam tőle, hogy nem tudtam, látom-e még valaha...

MORONÉ. Mint valami színdarabban, amikor a spalétán bepirosodik az ég.

ADÉL. S nemcsak az aggodalom, hogy a harctéren éri valami baj: Artúr nem hitte, hogy ő ezt a háborút túlélheti. Ha a golyótól meg is menekül, mint volt császári tiszt...

MORONÉ. Na jó... az ilyen szabadsághősködés nagyon szép, de a végén sajnos, benyújtják a cechet...

ADÉL. S ezt Artúr, bár gyöngéden, velem is érezte. A tábornoki fizetését mindig odaadta, s figyelmeztetett, hogy jó lesz valami összeget félretennem. Elgondolhatja: milyen álmaim voltak énnekem az ilyen intelmek után. Amit kivégzésről, sortűzről, bitófáról hallottam, mind ott járt az eszembe. S hogy mentem oda, Nagyváradra, amikor hallottam, hogy mindennek vége, s ő mint fogoly a Paskievics herceg kezében van...

MORONÉ. Gott sei Dank, csak hogy a császár megkegyelmezett neki.

ADÉL. De most épp ez a baj, hogy mért épp neki, a többieknek miért nem.

MORONÉ. Na ja, ha az ember kínozni akarja magát... Biztos tudták, hogy ő nem afféle rebellis. Azt hiszi, Bécsben nem tudnak mindent? Még azt is tudják, ha az uram egy új gépet hozat Angliából. Maga most őrizze csak a zsákmányt, s örüljön, hogy a császár segít itt tartani - a Herbert-Stöckelben...

ADÉL. Amíg mást nem gondolnak odafönn. Hisz a leirat úgy szól: egyelőre.

MORONÉ. ...Ahogy én a császári minisztereket ismerem, akit egyszer Karintiába raktak, örülnek, hogy tíz évig nem kell gondolkozniuk felőle. - De mondja, Görgeyné asszony... megengedi, hogy így hívjam - hol ismerkedett meg maga a tábornok úrral... Igaz, hogy Prágában, azoknál a Redtenbacheréknél? Nálunk az a vegyészfőnök a háziszent; az uram többször mondja ki egy nap a nevét, mint egy karantán parasztasszony a Krisztusét...

ADÉL. Ó, mi is úgy vagyunk; Artúr is nagyon becsüli az öreg professzorát... Én a sógornőjének voltam társalkodónője...

Az utolsó szavaknál Görgey és Moro a lépcső felől.

GÖRGEY. Á, itt vannak, ide vették be magukat a mi szökevény hölgyeink.

MORO. S összedugják a fejüket. Minekünk, férjeknek, így kell a párkákat elképzelniük.

MORONÉ. Ó, a beképzelt... Rólad nem beszélt, ne félj, senki sem.

MORO. Akkor tessék megmondani gyorsan: miről beszéltek. De egyszerre mind a ketten.

MORONÉ. Hallja, Görgeyné asszony, egyszerre: hogy ugyanazt mondjuk-e. Tábornok úr, a következő háborújában fogadja fel őt hadbírónak.

ARTÚR. Ez a vonakodás igazán kíváncsivá tesz, hogy miről volt szó?

MORONÉ. Találja ki... Férfi, nem fiatal, a daguerrotyp kép szerint kopasz, és szemüvege van.

ADÉL. S szelíd, okos szeme... S azt szokta mondani: el kell néznünk - nem könnyű embernek lenni.

MORO, GÖRGEY egyszerre. Redtenbacher.

MORONÉ nevet. Nem mi, ők mondják egyszerre.

GÖRGEY Adélhoz. Csakugyan az öreg professzorunkról beszéltek?

MORO. No, ez érdekes... Jövet mi is éppen őt emlegettük. A tábornok úr azt mondta, hogy a legbecsesebb tulajdonát mellette szerezte.

ADÉL elpirulva. A legbecsesebb tulajdonát?

MORONÉ. Hát nem boszorkányság, Görgeyné asszony... ők is arról beszéltek, hogy nála ismerkedtek meg. Hisz...

GÖRGEY *mosolyogva*. Nem, Moroné asszony, mi férfiak, legalábbis az ön férje s én, nem szoktuk az efféle emlékünket kicserélni... Pedig igaza van, Adélt is náluk szereztem - *Moróhoz* -, az alatt a három hónap alatt kerültünk közelebb egymáshoz, amíg Prága mellett a vendégük voltam - *Adélra* -, s természetes, hogy ő az én legdrágább földi tulajdonom. De itt értelmi tulajdonságról volt szó.

MORO. Képzeld el, a tábornok úr azt mondja, hogy azokat a meglepő győzelmeket - hogy is hívják a falut - Isa-zeg - elsősorban annak a két évnek köszönheti, amit a professzor Redtenbacher mellett a vegyelemzéssel töltött.

GÖRGEY. A meglepő győzelmek: többnyire csak azt jelentik, hogy az ember kevésbé veszíti el a fejét s következtető képességét, mint mások. S ez a kis logikai nyugalom az, amit az ember a vegyészet tanulmányozása közben, főként ha olyan kiváló mestere van, akarva, nem akarva elsajátít.

MORONÉ. Csak ne legyen olyan szerény, tábornok úr. Kell oda más is, mint vegyészet. Itt van az én uram; három évet vártam rá, amíg Prágában azt a vegytant tanulta, de tenné valami hadsereg élére - esküszöm -, nem nyerne magának egyetlen csatát sem.

MORO. Na, azt elhiszem. Nincsen is ilyen ambícióm.

GÖRGEY. Nem mondhatja, amíg meg nem próbálta. Én persze, mielőtt vegyésznek mentem, tizenöt éven át katona, illetőleg katonaiskolás voltam. De Moro úr a pusztá posztógyárosi emberismeretével, körütekintésével, ha ne adja isten, odakerülne, bízom benne, hogy sok magyar tábornokunknál, aki pedig republikánus volt, többre menne.

MORONÉ. Csak ne lőnének.

GÖRGEY. Ó, még az sem olyan sokat számít egy modern háborúban. Guyon gróf olyan hős volt, mint az oroszlán; a vezérkari főnököm, Bayer ezredes pedig, ha dobhártyáját bizonyos foknál erősebben kezdte rezgetni az ágyúszó, egy faluval rögtön hátrább tetette székhelyét. S mégis vele mentem többre.

MORONÉ. De tábornok úrnak nem azért van bekötve a feje, mert a vezérkari főnökét követte. S a sebeit sem itt kapta - *a tarkójára mutat* -, hanem itt - *a homlokára mutat*. Kivallattam a feleségét. Hol is volt, bei Komorn, Komáromnál.

GÖRGEY. Szóval még Moroné asszony sem lehet biztos benne, hogy a férjéből egy karantán felkelésben nem csinálnak tábornokot.

ADÉL. Az ám, én sem gondoltam volna, amikor az uram negyvennyolc áprilisában abba a hírből is alig ismert országba vitt, hogy egy év múlva mint a magyar hadak főparancsnoka jön majd vissza, ugyanazon az úton.

MORO. S képzelje el az én meglepetésemet, tábornokné asszony! Amikor olvasom az újságban, hogy Görgey! Arthur Görgey. De hiszen én ismertem Prágában egy Görgeyt. - Arthur Görgey volt az is, kvietált tiszt... De amikor én 48 telén hazajöttem: az, úgy tudom, valami tanársegédi állás ügyében levelezett Lembergbe...

GÖRGEY. Sőt Amerikába... Emlékszel Frostra, aki kiment, s vegyszerkereskedő lett. Ő hívott társul. S tán ki is mentem volna, a feleségem csinált hadvezért belőlem. Miatta mentem haza Toporcra, Mári nénihez gazdálkodni. Hogy neki is fészke legyen. S ha egyszer otthon van az ember... egy volt tiszt csak nem nézheti az asszonyok szoknyája mögül, hogy a rácok meg a horvátok hogy sétálnak be hazája fővárosába. Azért hát nyugtával, Moroné asszony.

MORONÉ. Nem, ilyesmi nálunk Karintiában nincs... Fölkelés? Ez a maguk posztója, magyaroké. Egy klagenfurti asszonynak nem kell rettegnie, hogy a férje mint üstökös talál a nászágából kirepülni.

GÖRGEY. De lezuhanó üstökösök ellen, akik mint tanoncok pottyannak be az önök műhelyeibe, úgy látszik, Karintia sincs védve.

MORO. Igaz - be sem mutattam még tábornokné asszonynak új növendékünket. A gépmester dicséri, hogy idővel sokra viheti.

ADÉL. Már hozzá is fogtál?

GÖRGEY. Igen, egy viselt katonazubbonyt már beolajoztam, tehát műszerésszé vagyон kenve... Moro úr csak akkor tudná, mennyire lekötelez evvel a munkával, ha ismerné a tétlenségemet benépesítő gondolatokat.

MORONÉ. De csak nem akar tényleg műszerész lenni?

GÖRGEY. A bukott hadvezérek sem mentesek a táplálkozás kényszerűségétől, éppúgy feleségeink sem rendelhetik ott öltönyüket, ahol a mezők liliomai.

MORONÉ. Ha a császár egyszer idetelepítette a tábornok urat, akkor gondoskodnia kell a tisztességes megélhetéséről. Nem jól mondom, Tódor?

MORO. De... ez nálunk Ausztriában régebben így volt szokás.

GÖRGEY. Őfelsége, mint bátyám írja, valóban altábornagyi nyugdíjat engedélyezett számomra, de a kiutalást feltételhez fűzte.

MORO. Mihez?

GÖRGEY. Hogy kérjem tőle.

George megjelenik a lépcsőház ajtóban, s némán vár.

GÖRGEY. Nos, George!

GEORGE. Egy magyarországi.

GÖRGEY. Megint? Katona... Tiszt?

GEORGE. Az egyenruhája közhuszári, a keze azonban úrféle.

GÖRGEY. *Moróhoz.* A császári seregbe besorozott volt honvédtiszteknek Klagenfurtról én szoktam az eszükbe jutni. *George-hoz.* No és?... *Moróhoz.* George tudniillik gazdag tapasztalata jóvoltából, szintén gyors vegyelemzést készít a jelentkezőkről.

GEORGE. Az illata után ítélve nem kávé reggelizett, monsieur général.

GÖRGEY. *Moróhoz.* Ez azt jelenti, hogy látogatás előtt egy kis szeszt vett magához - bátorításul. Vagy esetleg éppen a reggeliből merítette a látogatás ötletét.

ADÉL. *Moronéhez.* Artúrt a tapasztalat megtanította, hogy gúnyolódjék a látogatóin, a szíve azonban megdobbán ilyenkor.

GÖRGEY. Az özönével jövő levelekből ítélve, Magyarországon olyan híremet költötték, hogy jobb érzésű emberek nemigen látogatnak meg.

MORONÉ. Ah, milyen cinikusan mondja ezt, tábornok úr. Ha igaz volna, nem tudná így mondani.

GÖRGEY. Majd tapasztalni fogja, Moroné asszony, hogy csak az igazat mondom... S a meztelen igazság az, ami önt valami romantikus regény sátáni öngúnyára emlékezteti. *George-hoz.* No és a szándék? Pénz, protekció; Magyarországon ugyanis azt képzelik, hogy én itt a fegyverletételért kapott kincseken ülök, s állandó gyorsfutár jár köztem s a pétervári Téli Palota közt.

GEORGE. Úgy mondja, híreket hoz Magyarországból... De a szeme járása inkább vivést, mint hozást ígér. *Ebben a pillanatban a látogató is megjelenik az ajtóban.*

GEORGE *rápillant.* De itt is van! *A tiszthez.* Hélas, monsieur!

GÖRGEY. *indulatos homlokkal lép felé - nem szól, csak nézi.*

LÁTOGATÓ. Bocsánatot kérek. Az inas azt mondta: megnézi, itthon van-e a tábornok úr. De a szeméből azt olvastam ki, hogy szeretné itthon nem találni.

GÖRGEY. *Adélhoz.* Legyen szíves, Etelkám, kísérje át vendégeinket az én kopár szobácskámba. *Moro, Moroné, Adél jobbra.*

LÁTOGATÓ *Görgey szigorú szeme előtt megjuhászodva.* Bocsánatot kérek tábornok úrtól, hogy így betörtem, de mint a császári seregbe beöltöztetett Würtemberg huszár, akit már holnap délután folyamán továbbvisznek egy kis kényutazásra, oda, ahol a narancs virít, kötelességemnek tartottam, hogy tábornok úrnak egy kis honi levegővel s honi hírekkel szolgáljak.

GÖRGEY. Melyik ezredben küzdött, főhadnagy úr?

LÁTOGATÓ. Összekötő tiszt voltam, a déli hadsereg s a főhadiszállás közt. A bánati sereg szétzüllesztésekor Aradra szorultam, s ott voltam, amikor Világosnál azon a szomorú napon a hídon át a Rüdiger tábornok négyszögébe besétáltunk.

GÖRGEY. Mint összekötő tiszt... nyilván ez volt a legemlékezetesebb haditény, amelyben főhadnagy úr részt vett. S mikor hagyta el a hazát...

LÁTOGATÓ. Négy nap előtt még Nagykanizsán szíttam a hazai levegőt.

GÖRGEY. Fojtó levegő lehet az most - a Haynau táborszernagy köpönyege alatt.

LÁTOGATÓ. Nem mondom: alig van család, amelynek valamelyik várban vagy a pesti Újépületben féltlenivalója ne lenne.

GÖRGEY. Mindig vészjós idők, amikor az anyák hazai várak és olaszországi garnizonok nevére kénytelenek tanítani egymást.

LÁTOGATÓ. Azonban az emberek hangulata, a hazát ért csapások ellenére is: inkább bizakodó.

GÖRGEY. Még ezután is? Ez az a tulajdonság, amelyet leginkább csodáltam és irigyeltem a magyarban. Hogy a legkétségbeejtőbb helyzetekben is mily sebes reményeket tudott nyergelni maga alá. Bennem - anyám német volt - az idegen vérelegy a nagy nemzeti talentomot, úgy látszik, kioltotta.

LÁTOGATÓ. A börtönben ülők rokonai az igen gyors viszontlátásban bizakodnak.

GÖRGEY. Mint főhadnagy úr fegyvertársai a fegyverletétel előtt: hogy a győztes orosz hadsereg átveszi őket. Némely főhadnagyok még rangemelést is kértek, hogy a Kaukázusban mint századosok harcolhassanak a cserkeszek ellen.

LÁTOGATÓ. Ez azonban nem olyan légből szítt remény, amely néha csakugyan elkapja Árpád népét. Biztos tudomásunk van róla, hogy az amnesztia egy-két nap alatt kijön.

GÖRGEY. Mint a franciák hadüzenete Ausztriának, amelyet Kossuth kormányzó az országgyűlésben is bejelentett. Ebből a nagy légvárcsináló nemzeti tehetségből a haza atyja sem maradt ki, sőt mondhatjuk, lángelméje ebben is fölülmúlta a legfeszélytelenebb képzelmű halandókat. De a főhadnagy urat ne rettentse vissza az én gúnyolódásom. Vagy mint szokás: ne következtessen belőle szívem hidegségére. A két hazában s mindama területeken, ahol a Boszporustól Párizsig a magyar szétszóródott, nincs egyetlen ember, aki ezt az amnesztiát forróbb szívvel kívánná nálam.

LÁTOGATÓ. Olyannal beszéltem, aki írásban látta. Csak Komárom elestét várják, nehogy olyan színe legyen, mintha Klapka ellenállása kényszerítette volna ki.

GÖRGEY. Haynau és Schwarzenberg miniszterelnök szívét valóban úgy ismertük meg, mint amelyből a kegyelem zavartalan ömlését csak a kényszerűség látszata tarthatja vissza. De ez a látszat elmúlt. Klapka tábornok negyednapja, október 3-án, mint az a Presséből is olvasható, kapitulált.

LÁTOGATÓ. S a védsereg, amint annak köztünk is híre futott, amnesztiát kapott.

GÖRGEY. De nem a többiek...

LÁTOGATÓ. Pesten az volt a vélemény, hogy utána az övék is kijön. Persze, ismerni kell az osztrák hivatalnokok lassúságát.

GÖRGEY. Azt én is gyanítom, hogy azok az urak valamit készítenek... A tegnapi újság igen emlegette Latour gróf hadügyminiszter meggyilkolását; az most egy éve történt, állítólag a magyarok felbujtására.

LÁTOGATÓ. Az európai hatalmasságok...

GÖRGEY. Csak az európai hatalmasságokat ne emlegesse, főhadnagy úr. Ez a háború igazán eloszlathatta volna azt a hitünket, hogy az európai hatalmasságok Ausztria szétszabdalásán s a mi önállósításunkon törik a fejüket.

LÁTOGATÓ. A hír épp eléggé meg van feszítve, Schwarzenbergék is látják, hogy jó lesz lazítani.

GÖRGEY. Nem olyan zenészek ők, akik félnének feszes húrokon játszani. Nem, kedves hazámfia! Én is vagyok olyan gyöngé, hogy e meséket, melyekkel a nemzetet megrontották, szívesen hallgassam. Tán azért is beszéltem, hogy legalább a fülem örüljön - ha agyamban a logika már gátat is vet az optimizmusnak. Nem, azonkívül, hogy magam itt vagyok - én semmiféle jelét nem láttam a teret kereső kegyelemnek. S még ezzel a kegyelemmel is: várjunk pár hónapot.

LÁTOGATÓ *sokatmondó mosollyal.* Ah, a tábornok úr dolga az egészen más.

GÖRGEY. Miért más?

LÁTOGATÓ. A tábornok úr - ezt nagy esze dicséretéül mondom - jókor észrevette, mi lesz ennek a mi nemzeti pütkösdi királyságunknak a vége.

GÖRGEY. Ehhez, miután Európa forradalmait leverték, valóban nem kellett prófétai ész. S azok közt, akik e harcot, az utolsó asszóig végigvitték, nem egy volt, aki a dolog végét éppúgy látta, mint én.

LÁTOGATÓ. De kevesen választották el magukat olyan jókor azoktól, akik azt hitték, hogy a helyzet vágyaik szerint alakul.

GÖRGEY. Nem tudom, milyen elválasztásra gondol... Csak nem arra a műveletre, amellyel Zichy gróf talpát, a Csepel szigetén a földtől, mintegy fél méternyire s csak addig, míg megmeredt, elválasztottam. Ezzel valóban mindörökre elválasztottam magam azoktól, akik azt hitték, hogy Jellasics tábornok csínyje vágyaik szerint alakul.

LÁTOGATÓ. Nem, nem erre gondolok. *Habozva.* A váci proklamáció. Azt a Burgban feljegyezték tábornok úr javára.

GÖRGEY. A Burgban nem hiszem, hogy olyan együgyűek lennének, mint amilyenek Magyarországon sokan tettették magukat. A Burgban igen jól tudják, hogy a váci proklamációra azért volt szükség, hogy az ellenük harcoló hadsereg föl ne oszoljon. A volt császári tisztek csak az alkotmányra tett esküjükért voltak hajlandók harcolni s nem a királyság eltörléséért. A szükség vett rá, nem a hajlandóság, hogy azt a proklamációt kibocsássam.

LÁTOGATÓ. Énelőttem a tábornok úr viselkedése nem szorul mentségre; sem a tettei, sem szándéka, amely különben a harcoló seregek körében is közismert volt.

GÖRGEY. Nem tudom, a Perczel tábornok seregében, mert hisz abban, illetőleg amögött szolgált, milyen szándékomat tartották közismertnek...

LÁTOGATÓ. Nos, hogy tábornok úr a Bonaparte szerepére készül...

GÖRGEY. Hogy fegyverrel verjem szét az országgyűlést, s fogjam el Kossuthot. Nem tagadom, hogy a trónfosztó javaslat után megfordult ez is a fejemben. De amint látja, szándék nem lett belőle sohasem - mert akkor, aki ismert, tudja, hogy tett is lett volna.

LÁTOGATÓ. Bár lett volna, tán másképp lennénk mostan... Isten őrizz, hogy bíró akarjak lenni ott, ahol Görgey Artúr lelkiismerete volt a gazda. Én csak azt mondom, hogy mint tábornok úr ittléte is bizonyítja, az ifjú uralkodó hálás volt a detronizáció ellenségei iránt, s ez a hála, most...

GÖRGEY. Engem nem Ferenc József császár hálája, legfőljebb kegyelme hozott ide. De ha ez a kegyelem elmarad, akkor én most nem Klagenfurtban vagyok rab, hanem Oroszországban szabad ember.

LÁTOGATÓ. Úgy érti, tábornok úr... Paskievics herceg magával vitte volna? Ez újdonság, erről még Magyarországon sem tudnak, pedig épp eleget beszélnek a Rüdiger orosz lovassági tábornok és Görgey Artúr közti szíves viszonyról, a visszavonulás alatt.

GÖRGEY. Igen, egy pisztolyt küldtem neki, viszonzásul az ő ajándékára.

LÁTOGATÓ. S a korona?

GÖRGEY. Azt Kossuth Lajos ajánlotta fel a cárnak...

LÁTOGATÓ. Ah... *Gyanakodva nézi.* De az aranyakat, amelyekből a fegyverletétel után Nagyváradon juttatott néhány tisztnek, azokat csak nem Kossuth kapta Paskievics hercegtől...

GÖRGEY. Attól félek, hogy azok az imperiálok, amelyeket Paskievics herceg orvosom és feleségem útiköltségére kölcsönzött, minthogy a császári kormány az ő útjuk költségét megtagadta, a megszorult, sőt besorozott honvédtisztek képzeletében - egyenes arányban nőtt a számukkal és a szorultságukkal.

LÁTOGATÓ. Félre ne méltóztasson érteni, tábornok úr, én amit mondok, nem azért mondom, hogy elítéljem...

GÖRGEY. Pedig igen rosszul teszi, ha úgy gondolkozik rólam, ahogy mondásai gyanítják, s nem ítél el. Sokkal kisebb hibának tartom, ha engem a haza eladásában ártatlanul elmarasztal, mintha a hazáját eladót valóban nem ítéli el.

LÁTOGATÓ. Tábornok úr erős szavakat használ, amelyek eszem ágában sem merültek föl. Én csak azt mondom, hogy tábornok urat okossága és elővigyázatossága olyan kivételes helyzetbe hozta, amilyenrel mi, többi honvédtisztek, mint ez a gúnya is mutatja, nem dicsekedhetünk.

GÖRGEY. Az én helyzetem valóban kivételes, főhadnagy úr. Irigyelni való azonban nem sok van rajta annak, akit nem Majlandba, hanem még annak sem, akit akasztófa alá visznek...

LÁTOGATÓ. Ilyen kétségbeesett órában nem azt kell néznünk: ki milyen szerepet játszott, hanem kinek hol van módja segíteni. A külföldiek nem segíthetnek a bajba jutott honvéden... Azokhoz kell fordulni, akik itthon maradtak, és módjuk van rá.

GÖRGEY. S főhadnagy úr önmagát is azon bajba jutott honvédek közé sorozza, akikhez rajtam át kéne eljutni a Paskievics herceg aranyainak.

LÁTOGATÓ. Nem tagadom, ha ezt a kerti házat tekintem, amely a magyar hadsereg volt parancsnokának laka, s utána nyersbőr csizmámat s markunkban a heti öt krajcár zsoldót, nem érzem egész igazságosnak a különbséget.

GÖRGEY. S azt kívánná, hogy én, ha már az árulásban nyilván ahhoz mért kincseket szereztem, azt részvétből megosszam önnel. Azt a kis papramorgót is azért vette be, hogy ezt megmondja nekem.

LÁTOGATÓ. Én nem mondom, hogy tábornok urat árulónak tartom.

GÖRGEY. Nem? S ennek fejében én se tartsam annak, aminek beszéde után tartanom kell...

LÁTOGATÓ. Minek?

GÖRGEY. *hevesen.* Elsősorban felelőtlen rágalmazónak, aki nem ártall annak a zsebére pályázni, akinek a becsületét kétségbe vonta, s e célból még erkölcsi elveit is falra akasztja - ha ugyan vannak, nehogy az áldozat belelásson különben elég világos kártyáiba.

LÁTOGATÓ. Tábornok úr elfelejti, hogy én a durva mundér alatt is honvédtisztnek érzem magamat.

GÖRGEY. Épp az volt a baj, hogy abba a honvéd atillába sok olyan ember bújott bele, akinek nem a bőre volt cigány, hanem a szíve. A jó Lenau nemhiába tette hazánkat mint a cigányok országát halhatatlanná.

LÁTOGATÓ. Ezt már mint a hős magyar nemzet fia is kikérem magamnak.

GÖRGEY. Miután látja, hogy mint a cigány nemzet fia Júdás ezüsteit ki nem csalhatja - George!

LÁTOGATÓ. Kidobhat... Jó, de tudja meg, hogy Magyarországon az agyalágyultak is meg tudják magyarázni, miért vannak Görgey tábornok alvezérei az aradi várban, mialatt ő maga Klagenfurtban nyaral.

GEORGE *kifelé mutat.* Monsieur!

LÁTOGATÓ. Jó... jó... Vigyázzon, hogy meg ne találja érinteni ezt a császárbőrt rajtam... Mert ha még nem ismerte meg, hát megismeri a nemes magyar nemzet fiát. *El döngő léptekkel a lépcsőn.*

Az utolsó lármás szavak alatt előbb Moro, azután az asszonyok is kinéznek a férfiszobából. Amikor a magyarországi látogató elmegy, mind a hárman a sápadtan álló Görgey köré gyűlnek.

ADÉL *megfogja Görgey karját. Mi történt?*

GÖRGEY. *erőt vesz magán, s megcirógatja a kezét. Egy kis hazai levegő, kedvesem.*

MORONÉ. Bocsásson meg, hogy beleszólok, de nem szabadna mindenféle jöttment alakot maga elé eresztene. Csak fölizgatják...

GÖRGEY. Sőt azt hiszem, épp minél többet kell magam elé engednem, hogy megedződjek, egy életre tán, az efféle farkasszemtől. *Moróhoz.* Ez is egy fajta tűzkeresztség... Csak ezek a golyók emberi méltóságunk körül fűtyülnek... De ülünk le talán, hölgyeim...

MORONÉ. Nem, engem vár a kisfiam. Már ő hozza a sámlit, de még szopik néha, de csak hogy a papa meg ne tudja.

ADÉL. Be kár, olyan jó volt beszélgetni.

MORONÉ. Még lesz rá alkalom, Görgeyné asszony, csak a maga finom füle meg ne unja a locsogásunkat. *Moroné megindul kifelé, Adél vele.*

GÖRGEY. *megfogja az utánuk induló Moro karját.* Csak egy pillanatra, barátom uram. Meg kell magyaráznom az előbbi jelenetet.

MORO. Ahogy óhajtja, bár George magyarázata énnékem elég volt...

GÖRGEY. Ön barátian melléje állt a száműzöttnek, bebocsátott az otthonába, befogadott a műhelyébe, feleségeink egypár nap alatt meghitt barátnők lettek... Nem szeretném, ha akkor hallaná meg, amiért ezt az embert kidobtam, amikor háza és híre már foltot kapott barátságunktól. *Keményen szemébe néz.* Magyarországon engem sokan a haza árulójának tartanak...

MORO. Hihetetlen mond, de nem olyat, amit még nem hallottam.

GÖRGEY. Klagenfurtba is elért szóval a jó hírem... Amikor augusztus hóban Andrásy őrnagy, a Haynau hadsegéde idehozott, s Bécsben, egy konflison a bátyámhoz akartam hajtani, a szálló elé gyűlt emberek levették a kalapjukat, s úgy hódoltak a magyar szabadságharc vezérének, úgyhogy a botrányt kerülendő, vissza kellett a szállodába mennem. Ma már ők sem tennék.

MORO. Van itt egy ügyvéd, liberális, mint ahogy részben én is, az hívott félre, s figyelmeztetett. Én megmondtam neki, hogy Görgey tábornokot még Prágából ismerem. Sok buddhista remete szégyellné magát, a nélkülözést látva, amelyek közt tanult, s amelyeket én csak véletlen fedtem föl. Egy ilyen ember, aki fővezér létére, mint inasától tudom, roham közben, a halált keresve kapta be nem hegedt sebét, nem fogja eladni azért a hazát, hogy Klagenfurtban a rendőrség felügyelete alatt élje le életét.

GÖRGEY. *megfogja a kezét.* Köszönöm, barátom. S ezt olyan nemzet fia mondja, amelynek nem nyertem isaszegi csatát.

MORO. Ezt nem ilyen vagy olyan nemzet fia mondja, hanem az emberismeret. Ha bánt valami, hát hogy e figyelmeztetésnek szükségét látta.

GÖRGEY. Magam sem beszélek szívesen minderről. De ha most vagy később úgy érezné, hogy e vád valamely részlete magyarázatot kíván, kérem, ne kíméljen meg a kérdezéstől...

MORO. Az ön becsülete az én szememben nem lehet kérdés tárgya. Ami számomra rejtély, az ennek a vádnak a fölmerülése. Mi, akik innét néztük az önök szabadságküzdelmét, azt attól fogva, hogy Windischgraetz herceg Bécset bevette - s Párizsban Bonaparte Lajos lett az úr, megpecsételt ügynek tartottuk, amelyben meglepetés nem a végső kifejlés volt, hanem az önök tavaszi győzelmei, amelyben Görgey tábornoknak oroszlánrésze volt. De hogy Olaszországban Haynau felszabadult, Paskievics herceg csapatai pedig a Kárpátok hegyláncait átlépték: igazán nem értem, mi szükség volt még egy árulóra is, hogy a háború gyors befejezését megmagyarázzák?

GÖRGEY. Ezt egy nem magyarnak nehéz megérteni; egy magyarnak pedig reménytelen. Moro úr elhiszi a történetek után, hogy a magyar nemzetnek sok kiváló sajátságának kell lennie?...

MORO. Hogy Európa szabadságszerető népei közül ő maradt legtovább talpon, már elég bizonyíték.

GÖRGEY. De elhiszi, hogy épp ehhez a talponmaradáshoz bizonyos égő ködre, a képzelet elborulására is szükség volt. Hisz lehetnek magányos hősök, akik azt tartva, hogy a megszerzett jogot hitványság harc nélkül visszacsikarni hagyni, a veszített ügyet remény nélkül is végigviszik. Egész nemzetek azonban ritkán kerülnek ilyen állapotba, s olyan lépésre, mint a debreceni trónfosztó törvény, bizonyos nemzeti elbizakodottság, ügyvédi szószátyárság, megalapozatlan reménykedés nélkül, a magyarnál hatalmasabb nép sem szánhatta rá magát.

MORO. Mindezen gyöngéktől, fényes adománya ellenére, az önök kormányzója sem volt mentes.

GÖRGEY. Nem, valóban nemcsak hogy mentes nem volt, de benne testesültek meg azok fényes tulajdonságai ellenére is.

MORO. S tábornok úr úgy érzi, hogy most ez a fölízgatott képzelet fordul ellene?

Moroné kiáltása a kertből: Tódor.

MORO az ablakhoz lép. Egy perc, Krisztin... De mért épp ön ellen...

GÖRGEY. Mindjárt megmondom... Képzelsen el ön egy embert, akinek tizenöt éves korától a legszűkebb viszonyok közt kellett a katonatisztet játszani, s akit hajlamán kívül pénztárcája lapossága is sztoikussá nevelt, majd erre a sztoicizmusra még egy második logikai páncélt is kapott, a tudományos gondolkodás szigorát, képzelje el, mondom, e nyugati típusú aszkétát, amidőn mint a tyúktojások közé csent pulykatojás - a nagy Kossuth kotlós szárnyai alól - a többi forradalmi tábornokkal együtt egy siettetett keltetésben kikelt: nem fogja-e ezt a pulykát a sok egyfajta csirke s igen hamar maga az anyatyúk is, mint valami idegent, ütni- vágni; minden rossz okát benne keresni, majd midőn honuk olyan szép temetővé válik, mint amilyen most Magyarország, a felelősséget önnön szószátyárságuk és könnyelműségük helyett ezért is őrá borítani.

MORONÉ hangja. Jössz, Tódor? Én indulok nélküled. Franz kisírja nekem a köldökét.

GÖRGEY. Nincs több mondanivalóm - mehetünk.

MORO. Igen, igen, ezt tökéletesen megértem. De maradjon, kérem. Nekem futnom kell, ha az én kormányzómat meg nem akarom haragítani. *El.*

Görgey egy darabon kíséri, de aztán visszajön, az ablakhoz áll, s a távozó Moróékat nézi, majd csak a sárguló faágat, a maga gondolatait. Adél nesztelen visszajön, Görgey mögé áll; mikor az megfordul, mosolyogva karjára teszi a kezét.

GÖRGEY megsimogatja a kezét. Elzavartam a vendégeinket...

ADÉL. Nem, nem... Moroné már benn is mondta, hogy mennie kéne... Csak a vendéget várták, hogy induljon...

GÖRGEY. Szégyellem, hogy megfélemeztem magamról. A hadsegédek egy egész hadjárat alatt sem láttak ilyen sodromból kifordultnak.

ADÉL. Most azonban csak néhány jó barát volt a tanúja... Meg a feleséged...

GÖRGEY. A legkevésbé öleltem akarom az önuralmam elveszteni.

ADÉL. Én úgy örülök a Moróék barátságának... Az asszony egy nagy darab, jó húsos szív; a férfi meg olyan nyugodt és okos. Nálunk harmincöt éves ember ritkán hord ilyen bő ruhát és ilyen higgadt homlokot... Mintha egy nagybácsiját mintázná.

GÖRGEY. Főként azt rösteltem, hogy egy ilyen hitvány ember hathatott rám így, ahogy Windischgraetz ágyúja sem. De hisz nem is ő lobbantott fel...

ADÉL. Moroné mondta, hogy Ankerhoferék szeretnének megismerkedni velünk. Az a föld-birtokos, tudod, akinek a lányával találkoztunk náluk...

GÖRGEY. ...a nemzet, amelynek a képeként ide-toppan...

ADÉL. Olyan szép, hogy itt mindenki úgy felkarol minket... Már az egész város ismer. Ha egy boltba megyek, a segéd olyan pillantással rakja elém a sonkát, amiben részvét is van megcsodálattal, csak rosszindulat nincs. Ha akarjuk, kézről kézre adnak minket a vendéglátó házak...

GÖRGEY. A megvetni tanult tulajdonságok bűze csapott meg a szeszeges gégejéből. A hetvenkedésből lett vádaskodás, az oktalán önértékelés, amely most bűnbakot keresve akarja tovább verni a mellét, s közben koldulni sem árt. Az esztelen remény, amely azt hiszi: a sors mégiscsak ott ül valami bokorban, Palmerston kabinetjében vagy Kossuth apánk dohányzacskójában, s egy nagyszerű csínyet készít magunkfajta dicső jellemű nemzet felkarolására.

ADÉL. Moronénak épp mondtam: Artúrnak be sem merem vallani, hogy én ebben a tündéri őszben, a havas alatti városkában, barátságos emberek közt, csak te ne bánkódj, majdnem boldog vagyok.

GÖRGEY. S ez számomra is rejtélyes fordulat!... Te tudod, sosem hittem, hogy én, a Zichy Ödön hóhéra, ezt a hadjáratot túlélhetem. S egyszer csak: kiemelnek a bajtársaim közül...

ADÉL. Emlékszel, Toporcon, az első két hétre... Ott is havasok nézték a boldogságunk. De aztán jött Mária néni: sértette az újfajta gazdálkodás... Ti Istvánnal félrevonultatok. S én gyanítottam, miről folyik a szó.

GÖRGEY. Eleinte: nem is értettem, miféle kelepcebe ejtett a sors... Természetes volt, hogy elsőül vigyenek az orosz hadvezér elé... Abban a hónapban, Kondoros óta, a sebem miatt is állandóan kábult voltam... Csak az úton, Szilázia felé...

ADÉL. A fő, hogy itt vagy - *megfogja a kezét* - ...a zsákmányom... Ezen a szigeten...

GÖRGEY. S egyre kevesebb a remény, hogy csak valami alaposabb kerékbetörés reményében választottak el tőlük: ha csak ezt nem tekintem annak... de nem, ilyet még Schwarzenberg sem tud kieszelni.

ADÉL. Azt a különbségtételt, amely annyira bánt, egy tollvonás megszüntetheti. Meglesz az elégtétele, hogy te, a deportált vagy a büntetésben is vezér.

GÖRGEY. Már csak azért sem hihetem, mert a magyarok bíznak benne. Az Ostdeutsche Post igen vészjóslóan emlegette Latour meggyilkolását. Ma egy éve húzták lámpásra, s mint mondják, magyar biztatásra. *Kikiált az ajtón.* George!

GEORGE HANGJA. Igenis, monsieur général.

GÖRGEY. Az újság még nem jött meg?

GEORGE. De, uram, már rég. *Megjelenik a lépcsőn.* Csak vendégei voltak. *Átnyújtja.*

ADÉL *az újság és Görgey közé teszi a kezét.* Ne szívja azokat az otthoni híreket. Nem volt még elég? Ne járjunk egyet inkább a sétányon?

GÖRGEY *mosolyogva.* De, jó lesz. Csak kabátot váltok. *El a szobájába.*

ADÉL. S én megigazítom a hajam.

GEORGE. Hozzam, madame, a gallérkáját?

ADÉL. Kérem, George! *George belép Adél szobájába, s egy pillanat múlva visszajön a kabátkával. Halkan George-hoz.* George, kérem, ha teheti, máskor fordítsa vissza szépszerével az efféle embereket...

GEORGE. Bajos, madame... Úgy jönnek, mint akik itt hagyták az órájukat... S a tábornok úr meghagyta, hogy mindenkit jelentsek... *Vigasztalón.* De majd csak megszokom a vesébe látó szemét.

ADÉL. Pedig olyan jó lenne itt különben. Mit szól hozzá, George. Derék emberek.

GEORGE. Ah, a derékség, akkor jön, madame, amikor a mulatságosabb tulajdonságok elmaradnak. Egy asszony, akinek golyvája van, s ha valami tréfán nevet, mellbe veri magát, s fölfelé fordítja az arcát, mint a vak kutya, amikor a holdnak vonít, ez nem az, amit én emberlakta földnek mondok. A magyarok a maguk módján legalább urak próbáltak lenni.

ADÉL. Maga a császár helyében hová számúzne bennünket?

GEORGE. Én, madame, a császár helyében azt mondanám: menj, ahová akarsz; aztán asszonyomon állna, hogy kivigye őt Franciaországba, s franciát faragjon belőle, vagy inkább Svájcba; a tábornok úrban van valami hugenotta, amit már aligha lehetne, s tán kár is kinevelni belőle.

ADÉL. Az ő szíve vágyát mondja. De, sajnos, a császár nem úgy gondolkozik, mint maga.

Görgey kilép, a zubbonyának csak a nyaka van kigombolva, kezében az újság, halottsápadt.

ADÉL *nem néz hátra.* Kész vagy? Már én is készen vagyok... *Visszanéz, meglátja Görgeyt.*

GÖRGEY *nem szól, majd amikor George rápillant, s kikotródik.* Rosszabb, mintha mindketten meghaltunk volna.

ADÉL *a kezében lógó újságra néz.* Az újság?

GÖRGEY. A bajtársaimat... akik alattam harcoltak...

ADÉL. Elítélték?

GÖRGEY *kitörve.* Fölakasztották... Leiningen Károlyt.

ADÉL. Akit annyira szeretted?

GÖRGEY. A hős Damjanichot; a legjobb tábornokot. A korrekt Aulich... Csányi, aki mint apám volt... Ott Aradon tizenhármát.

ADÉL. Irtózatos. *Megfogja a kezét.* De ugye, te?

GÖRGEY. Én - igen, én itt vagyok... S tán a remény is elveszett, hogy ha nem előttük, legalább utánuk.

ADÉL. Nem, nem szabad ilyet mondanod. Az élet a legfőbb.

GÖRGEY. Egy embernek, akiről semmi le nem mossa, hogy bajtársai vérdíjaként kapta...

ADÉL. Az igazság késik - de előbb-utóbb melléd áll.

GÖRGEY. Naivak hite. De tegyük fel, hogy úgy lesz. Hogy akad abban a gyorsan ítélő országban: egy-két ember, aki nem hiszi el, hogy azt tettem... Aki vitatja majd. Micsoda ember az, akiről, így vagy úgy, mindenkinek csak egy kérdés jut az eszébe.

ADÉL. Micsoda?

GÖRGEY. Hogy áruló volt-e, vagy sem?

Függöny

MÁSODIK FELVONÁS

Szín: földszinti szoba, fogadóféle Görgeyék klagenfurti kerti házában. A szoba háttérében: középütt ajtó, az ajtón túl oszlopos verandaféle, jobbra-balra egy-egy ablak; a veranda oszlopaira, a kert zúzmarás, csupasz fáira látni rajtuk. A bal oldali falon ajtó az előszobába, konyhába, George szobácskájába, hátul falépcső fel az emeletre. Az ajtó s a lépcső közt kandalló, s benne tűz, fölötte tükör... Jobboldalt ajtó az üres szobába... A helyiség bútorzata egy kopott aranyozású régi szalongarnitúra. A szoba jobb felén állványon néhány cserép virág. Hevenyészett berendezés s egy ízléses kéz nyoma. Kinn borult novemberi nap, Görgey és Adél a veranda felől; Görgeyn kabát, cylinder, Görgeynén kis tollas kalap, vizitből jönnek.

ADÉL. A ház előtt egy gazdátlan kiskocsi... Az ajtó nyitva... George sehol. *Becsukja az előszobaajtót, közben arra is kinéz.*

GÖRGEY. Nyilván az esztergapadot hozták meg, amivel George-ot meg akartam lepni. Mindjárt utánanézek; hátul lesznek a kamrában, pardon, a műhelyünkben...

ADÉL *a kandallóhoz megy, melegíti a kezét, s miközben a kalapját lerakja, egy pillantást vet a tükörbe.* Sajnálom, hogy nem voltam itthon, amikor megjött...

GÖRGEY. Jó egy kis örömet látni. *Adél mögé áll.* Ez a kis arc is elég sápadtan pillant reám.

ADÉL. Ó, dehogyis... Igazán nagyon jól éreztem magam a báróéknál. Olyan kedves, közvetlen emberek. Az öreg Ankerhofen olyan, mint nálunk Poitiers-ben a postamester vagy akár a nagybátyám... Látom, nagyon imponáltál neki...

GÖRGEY. Igen, meghívott zergevadászatra, persze, ha olyan idő lesz... Azt hiszi, az állatok gyilkolása némileg pótolhatja eddigi tevékenységemet, az emberek gyilkolását. Szóval, jól érezted magad?

ADÉL. Igen, láttam, hogy őszintén tisztelnék téged. Az öreg báróné is nagyon kedves volt; a vejük meg még bókolt is nekem.

GÖRGEY. Igen, féltékenykedtem is. Úgy odaszorultatok az agancsok és puskák alá.

ADÉL. Igen, olyan furcsán alakult: az öregasszony hívott oda, ő odajött hozzánk, a báróné meg elment a szobalánnyal a teázást megtárgyalni.

GÖRGEY. Ahhoz, hogy olyan sörön hízott német, elég jól kihasználta azt az öt percet; láttam, igen tüzelt... s egyszer: ahogy a vaslámpa mögül odasandítottam, mintha te is elpirultál volna...

ADÉL. Ó, te sasszemű...

GÖRGEY. S utána elsápadtál.

ADÉL. Ó, az a színváltozás... - *habozva* - azt ő nem tudta volna okozni. *Pirulva.* Az élénk tett vanília s sütemény előbb.

GÖRGEY *meglepetten.* Hogy értsem ezt, Adél?

ADÉL. Mondtam, hogy néhány hete... gyakran rám jön a gyengeség... az eddigi tapasztalataim alapján... nemigen lehet kételkednem az ok felől...

GÖRGEY *megfogja Adél kezét.* Csakugyan? Biztos?...

ADÉL megcsókolja. S most itt, ebben a kedves fészekben, ki is fogom hordani, nem úgy, mint az elsőt...

GÖRGEY. Akit Toporcon az értem izguló szíved alatt hagytam. *Hirtelen elkomorodik.*

ADÉL végighúzza kezét a homlokán. Hess, felhők...

GÖRGEY. A szívemen csodálkoztam el, az örömről. Nem tudok nem örülni, hogy gyerekem lesz, s elfelejtem, hogy az én gyerekem lesz... *Látva, hogy Adél elfordul, megfogja a karját.* Megbántottalak? Hát persze: hol lesz mindez, amikor ő felnőtt. Tán Kanadában leszünk telepések. S két egymást szerető ember... meg egy gyerek... egy szép Robinson sziget a könyörtelen óceánon... az emberiségen...

ADÉL. Akkor miért mondasz ilyet... Én tudom meg, büszke vagyok, hogy Görgey Artúr gyermekét hordozom... s őt is megtanítom, hogy büszke legyen... *Kinn kocsizörgés.* Na, menj, nézd meg a George örömet. Én is fölmegek, elteszem a ruhát, s utána megyek. *Karjára veszi a maga kabátját, s el a lépcsőház felé.*

Görgey lerázza kabátjáról a megolvadt darát, azután a kabát zsebébe nyúl, egy füzetet vesz ki, egy pillanatig nézi, majd a ruha belső zsebébe dugja. Egy pillantást vet a tükörbe, s ki a konyha felé... A szín egy pillanatig üres... Akkor lép be Moro a veranda felől. Kopog, óvatosan szétnéz, abban a pillanatban Görgeyné föltról.

ADÉL megdöbbenve. Á, Moro úr...

MORO. A vasárnap délelőtti sétám... gondoltam, kinézek a Herbert-Stöckelbe...

ADÉL. Viszek nekik egy kis vasárnapot... Artúr boldog lesz... Épp most jöttünk meg Ankerhofenétől...

MORO. Az arisztokrácia után... egy szegény posztógyáros.

ADÉL. Ó, a rang itt csak cégjelzés, a szövet, a posztó mindenütt ugyanaz.

MORO. Jó klagenfurti.

ADÉL. Különben épp nagyon kedves társaságba csöppentünk. Volt ott egy zenész, Hanslich... azzal Artúr nagyon összebarátkozott. Botfüle van, de nagyon szereti a muzsikásokat. A táborban is volt egy hegedűse, mindég magával hordta, Reményi. Hanem jó, hogy elcsíptem Moro urat. Meg szeretném kérni valamire.

MORO. Parancsoljon.

ADÉL. Az öreg Ankerhofenné, épp amikor az a zenész jött, magára hagyott egy csomó szarv és fokos alatt a vejével. Ez a vő úr bizonyára nagyon derék ember, de a tapintat nem a legerősebb oldala.

MORO. A faragatlanság szép körülírása.

ADÉL. Rögtön valami cikkről kezdett el beszélni, ami a Pressében jelent meg, s úgy tett, mintha föl volna háborodva, főként azért, hogy egy arisztokrata a sajtót használja fel fenyegetésre.

MORO. Amit a gróf nyilván azért tett, mert a katonai törvényszék előtt nem talált meghallgatást...

ADÉL. Moro úr olvasta...

MORO. Gróf Zichy Edmund írta, aki most bátyja megtorlójának a szerepét akarja játszani.

ADÉL. ...De az uram... azt a Zichy grófot csakugyan fölakasztatta. Énnkem sosem beszélt róla, mint általában, amit a forradalom alatt csinált, de amikor Toporcról 48 őszén Pestre költöztem, sokat emlegették.

MORO. Megvolt rá a tábornok úrnak az oka... A császári kegyelem különben is minden augusztus előtti tettere kiterjed...

ADÉL. Azt hiszi, Moro úr? De az uramnak, kérem, mégis ne szóljon most. Néhány napja még levertebb, mint eddig. Ő nem járat újságot, csak nekem járatja az Ostdeutsche Postot... Megpróbálom egypár napig, amíg jobb hangulatba kerül, eltitkolni előtte...

MORO. Fölösleges kérnie rá, én a magyarországi dolgaikról, főként a tábornokok kivégzése óta, csak akkor beszélek vele, ha ő hozza elő.

Kinn kocsizörgés, Görgey a főbejárat felől jön.

GÖRGEY. Á, Moro úr, ha tudtam volna, hogy itt van... Épp inasommal örültem az új esztergapadnak. Ez a Görgey et George esztergatársaság üzemének első darabja...

MORO. Előbb-utóbb - látom - még posztógyárat is alapít, s kizorít minket Karintiából... Nagy könnyelműség volt beengedni a műhelyembe...

ADÉL *menőben.* Önt kizorítani az egy kicsit nehezebb művelet volna, mint Budát bevenni...

GÖRGEY. S főként sokkal kevesebb szerszámom van hozzá...

Adél ki a konyha felé.

MORO. Kedves felesége van, tábornok...

GÖRGEY. Kedves, de ez a kedvesség hősiesség is tud lenni, anélkül hogy pózba vágná magát. Pedig amikor az a gazdálkodás és vegyészet összekapcsolására készülő magyar megkérte, igazán nem gyaníthatta, mi vár rá, szegényre.

MORO. Megérdemli, hogy egy kis nyugalma legyen...

GÖRGEY. Ezt érzem az életben legfőbb feladatomnak. A magam nyugtalansága tövén... egy kis nyugalmat teremteni neki... Különösen most... Moro úrnak bizonyára megmutatták a Presse cikkét?

MORO. Hát tábornok úr ismeri már Zichy Edmund támadását?

GÖRGEY. Amelyben a gróf gyilkossággal vádol... Sőt, jóakaróim a Pester Zeitung cikkét is megküldték, amelyben a Zichy ékszerek ellopásával vádoltatok. Úgyhogy ha Moro úrnak karlánca, melltűje vagy más ilyesmije van, jó lesz, ha elrakja utamból.

MORO. S tábornok úr most arra akar kérni, hogy erről a cikkről hallgassak Görgeyné előtt.

GÖRGEY. Moro úr barátom, s tán nem tartja szemérmertlenségnek, ha egy közelebbi okát is megmondom ennek a kímélésnek, amellyel épp most tartozom a feleségemnek.

MORO. Gyanítom, mire céloz, tábornok úr... A feleségem és az anyja meg a sógornőm Görgeyné asszony rosszullétéről vitatkoztak, s megállapították, bocsánat, csak őket idézem: mintha a kis Görgey Adélnak vastagabb lenne az orra.

GÖRGEY. Megérti tehát, ha távol akarom tőle tartani, ami az én sorsomból egyelőre csak rám tartozik...

MORO. Tökéletesen, annál inkább, mert alig tíz perce, ő ugyanerre kért.

GÖRGEY. Ugyanerre?

MORO. Hogy a Zichy gróf cikkét, amíg férje ilyen rossz hangulatban van, ne vessük az amúgy is mélyen álló mérleg tányérjába...

GÖRGEY *meghatottan.* Csakugyan? Hát tudja... Éreztem, hogy az Ankerhofen vő ezt mondja neki. S hogy tagadta! Még egy kis széptevést is hajlandó volt elismerni. Szegényke, ha tudná, hogy az én szívemben mennyire kétfelé ver a szív, mint a jó Odüsszeuszról tanultuk, ezzel a cikkel kapcsolatban...

MORO. Hogy értsem ezt?

GÖRGEY. Úgyhogy mint az ő férje s e fészek nyugalmanak őre, kívánnom kell, hogy a Zichy gróf cikke csak az ő maga, szüreti pufogása maradjon, Leiningen és Damjanich tábornok bajtársa azonban a szíve mélyén azt kívánja - *Moro szemébe néz* -, ezt érzelmeim tökéletes ismeretében mondom; kívánja, bárcsak ez a cikk: kezdete volna valaminek... Bár a Schwarzenberg, Haynau, Grünne kvadrifolium ezt eszelné ki, hogy a megadott kegyelem mögé nyúljon, s engem vértanú halált halt bajtársaimmal, a cárnak tett ígértet ellenére, egyesítsen...

MORO. Ismerve a pedantériát, amellyel ottan a becsület színéhez ragaszkodnak, alig hiszem, hogy a császár adott szavát visszavonná. Azok szemében azonban, akik önt árulónak akarják hinni: a Burg hitszegése nem a vád cáfolata lenne: csak méltó büntetése.

GÖRGEY. Igaz, ön kezdi magát rajtam át a Lajtán túli népek lélektanába beletalálni... A Burg pedig... amely annyi fizetett szemmel figyel most e lélek fejleményeit, jól tudja, hogy egy katonán, aki százszor nézett bele az ágyúk torkába, mostani helyzeténél nagyobb büntetést a Hora hóhéraival sem tud megrendezni...

MORO. Ez túlzás, tábornok úr.

GÖRGEY. Túlzás?... Akkor vigye haza, és olvassa el ezt a füzetet, Moro úr. *Kiveszi zsebéből a füzetet.* Ezt a legtündöklőbb elméjű ember írta... Akit egy évvel ezelőtt én is mámorosan hallgattam, ahogy a néphez beszélt... a pesti városház erkélye alatt. Egy gépismereti könyvért mentem be a könyvesboltjukba; s mikor magunkra maradtunk, a boltos félrevont, s azt mondta: tudom, önt érdeklik a magyarországi dolgok... Van itt egy brosúra, titkon hozták be, Lipcséből két példányt kaptam belőle... Nem gyanította a jó Mauer, milyen árut kínál. *Odanyújtja.* Tessék, vigye ezt haza, s olvassa el. S vegye hozzá, hogy a menekült Kossuth ezt a levelét még szeptemberben írta a török határszélről az angol és németországi ügyvivőknek, s hogy az, ami abban áll, honfitársaim szemében azóta olyan pecsétet kapott, mint az aradi s egyéb kivégzések.

MORO *eltolja a füzetet.* Köszönöm, láttam már. A másik példánya Blume úr csemegéje lett, azé a liberális ügyvédé, akire céloztam már.

GÖRGEY. Szóval ezt is olvasta.

MORO. Nem, elég volt belenézni. Mindjárt az első oldalon azt olvastam, hogy a magyar ügy nem az ellenség ereje, hanem árulás miatt bukott el. Ha azt írta volna, elbukott az ellenség ereje miatt, de árulás is történt: tán tovább olvasom. Így az első mondatból rögtön kiviláglott, hogy a brosúra írója olyan hazugsággal akarja traktálni honfitársait, tudniillik, hogy árulás nélkül Magyarország nem esett volna el, ami az árulás vádját, ha önt nem is ismerném, gyanús mesévé tenné a szememben.

GÖRGEY. Így látja ezt egy természetbúvár s egy karantán, a Lajtán innen.

MORO. A szöveg mellett állva még egyszer belelapoztam abba a füzetbe. S ott tökéletesen megértettem a kínokat, amelyeket az önök kormányzója mellett egy komoly katona kiállhatott. Én annyit sem értek a hadvezetéshez, mint tyúk az ábécéhez, de azt látom, hogy Kossuth úr a

maga szökdelő képzelete s a katonák talpa közt nem tud különbséget tenni: s az olyan szavak, mint hogy a háborút Galíciába vagy Lengyelországba tenném át, vagy az utóbbit egészen fölszabadítom, Törökországot független nagyhatalommá teszem, öneki, mert elképzelhető, meg is valósítható dolgok. Sőt, ami legjobban meglepett: az orosz beavatkozás pillanatában mi, jó klagenfurtiak nem is gyanítottuk, milyen vendégnek készítjük a posztót. Kossuth tudniillik erre akart Olaszországba lemenni, ott Radeckzy seregének a magyar felét s némi olasz sereget is fölvenni, s azokkal Magyarország visszahódítására ugyanazon úton visszajönni. Természetes, hogy ha egy ilyen képzeletű államférfiú egy olyan tábornokot kap, aki képzeletét katonái bakancsához s ágyúi számához szabja, akkor ő a fantázia kudarcait annak az áruló nyakába igyekszik varrni. Ez az én véleményem arról a viddini levélről, és honfitársait csak szánni vagy irigyelni tudom, ha ezt belátni józan eszük nem kényszeríti őket.

GÖRGEY *homlokát ráncolva.* Önnek sokban igaza van, de csak a dolog egyik felét látja...

MORO. Ha csak a negyedét, nekem akkor is elég...

GÖRGEY. Elfelejt valamit.

MORO. Mit?

GÖRGEY. Hogy ez a nép, amely mindezt elhiszi, mert elhiszi, a múlt esztendő forradalmaiban Európa népei közül legtovább maradt talpon, s legtöbb erélyt fejtett ki az elnyomással szemben.

MORO. De ezt egyes latin iskolájú, a vármegyei életben megpróbált táblabíráinak s az olyasféle tábornokoknak köszönheti, mint ön, legfőképpen pedig kormányunk és hadvezéreink tehetetlenségének.

GÖRGEY. Téved, ez elsősorban annak az embernek köszönhető, aki ebben a levélben az én eltaposásomra a talpát fölemelte. Ha ő nincs, negyvennyolc őszén minisztereink szétrebbennek, s Jellasics bán azzal a néhány száz martalóccal besétál Budára... Akkor a Kossuth fantaszta lelkéből a nemzet lelke szólt... Igaz, én is tettem valamit, elsősorban annak a grófnak a felakasztásával.

MORO. S mit ért el vele?

GÖRGEY. Sokat... Megmentettük a nemzet becsületét. A márciusi alkotmány védelmében ontottuk ki a vért, amelyet, a történelmi vívmányok árát nézve, jobb lett volna előre, a megszerzéséért kiontani. S ha Kossuth megmarad ott, ahol a múlt őszön volt, amikor a Honvédelmi Bizottmány elnöke lett, én sosem kerülök szembe vele.

MORO. Nem hittem, hogy az ön külseje ilyen evangéliumi méltányosságot takar, s ilyen kenyérrel képes a levél íróját visszadobni.

GÖRGEY. Ez nem evangéliumi jóság. Ez természettudomány! Én a magam dolgát is úgy akarom nézni, ahogy Redtenbacher mellett a kókuszolaj szilárd és illó zsírjait... Ön azt mondja, Kossuth hazudik... De ezt nem úgy kell érteni, hogy nem hiszi azt, amit mond. Ő úgy hazudik, mint az asszonyok, akikben az érzelem elborítja az elmét, s tényként állítják, amit kívánnak, s képzeletük ugyane hatásra, mint emlékezet működik.

MORO. Hogy asszonytermészet: egy államférfinak nem jó ajánlólevél...

GÖRGEY. Az eredmény mást bizonyít. Kossuthnál igen sokszor s az asszonyoknál is... Vannak hazugságok, amelyek élesztői az életnek: ott, ahol az igazság elnyomja őket...

MORO. S az a hazugság is ilyen, amelynek ön legújabb áldozata lesz.

GÖRGEY. Lehet, hogy ilyen. A magyarnak a most jövő években önérzetre lesz szüksége, s ha ezt nem merítheti azoknak a derék hősöknek a példájából, akik e háborúban tudtak harcolni s elbukni, meríti abból, hogy nem bukott el, csak árulás ejtette el...

MORO. Ez tőlem idegen gondolat. S az, hogy ön vádlói védelmére - úgy tesz, mintha elfogadná - csak fokozza jelleme iránti tiszteletemet...

GÖRGEY. Én Kossuth hibáit ebben a háborúban mintegy erényei túlságából magyarázom. Ő hitt a nép lelkesedésében. S valóban, amióta magyar földön szó szívre hathatott, nem volt hang, magamról tudom, amely jobban megmozgatta volna az ezreket, mint az ő meleg, bársonyos hangja... Csakugyan seregeket állított talpra. De ő azt hitte, hogy a föllelkesített parasztok már katonák is. S a lelkesedéstől olyan csodákat várt, aminők mint csodák nem, csak mint fegyelem, képzés, biztos elhatározás gyümölcsei szoktak megteremni.

MORO. Mint honfitársai, ő is sokat olvasta az 1793-as év költőin színezett történeteit.

GÖRGEY. Igen, ő a szabadságot valami istennőnek képzelte, amelyért mindent oda szabad dobni. Ha egy ország helyén csak romhalmaz marad, de ez a szabadság nevében történt - ő ezt kész jogosnak elismerni... Tudja, milyen utasítást adott az utolsó visszavonulás előtt az én hadseregemnek? Hogy gyűjtsuk föl a falvakat; pusztítsunk el minden élelmet Haynau előtt. Az oroszok moszkvai visszavonulását akarta megismételni, az ő Napóleonja előtt, a tenyérnyi magyar alföldön.

MORO. A parasztok pedig maradjanak ott a házak üszke közt, míg ő a török szultán palástja alól megkeresi a bűnbakot, aki miatt ő ennyi pusztulás után sem tudta a szabadságot lábánál fogva honukba behozni.

GÖRGEY. Ez a gondolkozás azonban nemcsak az övé. Tán épp ez a döntő különbség, amely az újmódi forradalmárt az egyszerű patriótától elválasztja. Ő az eszmét nézte, én pedig a hazát s annak valóságos javát s azok közt a legnagyobbat - a becsületet. A viddini levélben van egy rész, amely szomorúságával is vigasztal engem. A végén azt írja, hogy háromezer közkatonára szaladt vele oda, akik csak szűk élelmet kapnak, egyebet semmit, többnyire mezítlábasok, köpenyük nincs, s most a zord idő közeledtével hullanak, mint a legyek. Én Kossuth kormányzó vádjait elkerülhettem volna, nemcsak akkor, ha az a golyó - *homlokára mutat* - két ujjal lejjebb jön, s ez lett volna az igazi, hanem ha seregemet leviszem a török határszélre... Éppen csak hogy most negyvenezer ember hullana ott - tízszeres sebességgel, s nevem a republikánus tábornokok közt, Guyon, Perczel mellett szerepelne, s nem ama vértanúk mellett, akik tetteikért hazájuk földjén akartak felelni, s akiktől elszakasztva lennem - életem soha be nem gyógyuló sebe...

George a főbejárat felől.

MORO. A boldog esztergamester. Mi lesz az első tárgy, amit kiesztergál rajta magának, George? Egy sétabot?

GEORGE. Egy asszony, monsieur Moro... Az legalább fából lesz, nem pudvából, mint az itteniek. *Görgeyhez.* Itt van az a két úr, akik már előbb is keresték...

GÖRGEY. Magyarok, persze.

GEORGE. Nem, nem hiszem, uram. A térdük és könyökük nem arra vall.

MORO. Miért, mit árul el a térdük és könyökük?

GEORGE. Aki sokat ül, úgyhogy a térde és könyöke szögbe van, íróasztalnál például, annak a járása is a székére emlékszik közben...

MORO. Afféle bécsi beamterek tehát...

GEORGE. Az egyik cseh lesz inkább...

MORO. S ketten vannak... Tán életbiztosítók. Ez meg a vasútrészvény a két új országos divat most. *George kimegy.*

GÖRGEY. No, erre magam is kíváncsi vagyok. Megkötik-e vajon, ha mindent elmondok, velem a biztosítást?

MORO. Meg ök... Kissé fölemelt tarifával.

Gida és Mainz a főbejárat felől.

GÖRGEY megismeri a bátyját, *fölkiált.* Gida... Hát te vagy az ügynök? A cseh? *Moróhoz.* A bátyám!... De miért ez a titkolózás...

GIDA *jó negyvenes, kissé roskadt tisztviselő.* Nem tudtam, miféle inasod van... Hátha épp az a hivatása, hogy a vendégeidet ellenőrzi...

GÖRGEY. George titkosrendőr? Na, jól megadtátok egymásnak. Ő meg tégedet nézett csehnek...

GIDA. Nem német, beamter: cseh... Nem is olyan rossz... Az inkognitónkat különben az útitársam miatt óhajtottam megőrizni. *Moróra néz.*

GÖRGEY. Moro úr volt prágai diáktársam s itteni jótevőm, akiről írtam neked. Jobban ismer, mint Magyarország együttvéve.

GIDA *Mainzot bemutatja.* Ez pedig Mainz úr, bécsi könyvkereskedő.

GÖRGEY. Akinek az ajánlatáról írtál nekem.

MORO. Kaertnerstrasse. A bécsi diákok ott vették a röpiratokat.

MAINZ. Igen, van némi összeköttetésem egyes lipcsei cégekkel... *Görgeyhez.* A tanácsos úrnak említettem, hogy egy emlékirat - a tábornok úr tollából - alkalmasint kelendő áru lenne a könyvpiacon.

GÖRGEY. Igen, s noha én sosem óhajtottam író lenni, bizonyos szempontok mégis arra indítanak, hogy ne utasítsam el a gondolatot.

MAINZ. Kedves bátyja, Görgey tanácsos úr, megmutatta a válaszát - s minthogy épp Grazban volt üzleti ügyem - meghíttam a tanácsos urat, nincs-e kedve a vaspályán odáig leutazni, s onnét Klagenfurtba átrándulni velem. Fél óra személyes beszélgetés ebben az ügyben többet ér, mint félesztendő levélváltás.

GÖRGEY. Főként olyan országban, ahol a levélboríték csak az elmocskolódástól védi a levelet s nem az idegen pillantásoktól. *Adél a konyha felől.* Nézd csak, Adélom, megismered az ügynök urat?

ADÉL. *zavartan.* Ó, hogyne... ismerős...

GIDA. ...Bécs... 1848. március 30. - nászút.

ADÉL. Ó, Gida bácsi... azaz sógorom... Ó, mennyire örülök... Ideszáll hozzánk...

GIDA. Nem, a Három griffben vettünk szállást Mainz könyvkereskedő úrral. Nem akartam ágynemű s egyebek dolgában zavarba hozni a fiatal háziasszonyt.

GÖRGEY. De ebédre itt maradnak... Hétköznapi mi is a Három griffből hozatjuk az ételt, de vasárnap francia konyhánk van. Adél idézi fel a poitiers-i ételeket.

ADÉL *nevetve.* George emlékezetéből.

GIDA. No, ezt nem utasíthatjuk vissza.

MAINZ. Sajnos, én már elígérkeztem egyik ügyfelemhez s kollégámhoz ... Különben sem szeretném zavarni...

GÖRGEY *a feleségéhez.* Mainz úr, az emlékiratok ügyében utazott le Klagenfurtba...

ADÉL. Ah, beszélje rá őt - legalább én is megtudom, miket vitt végbe az alatt az év alatt. Mint olvasójától nem tagadhatja meg a beszámolót, amivel a felesége előtt sosem dicsekedett...

MAINZ. Épp ezért vagyok itt, asszonyom.

MORO. Bocsnat. Az én vasárnapi sétaidőm már rég lejárt. De az érdekes társalgás itt marasztott. *Meghajol, veszi a kalapját, s kimegy.*

GÖRGEY. Megmondom őszintén, hogy engem két igen egyszerű ok csábít a kért emlékirat megírására: az egyik a hadvezérré lett természetbúvár hiúsága és felelőssége, hogy annyi forró képzelet közt, amelyekben az élmény azonnal mesévé, álommá, hazugsággá válik, úgy írjam le az emlékeimet, hogy abban száz év múlva mindenki rögtön ráismerjen az igazságra.

MAINZ. Éppúgy, mint bizonyos brosrákban a képzelet önámítására.

GÖRGEY. Hm... *Adélhoz.* A háziasszony, tudom, tűkön ül, nem tartjuk fel a mi unalmas tárgyalásunkkal.

ADÉL *föhláll.* Igaz... A bécsi konyhához szokott sógort ebédre hívni van annyi, mint kóristának főszerepbe beugrani. *El.*

GÖRGEY *Mainzhoz.* A feleségem nem tud arról a brosráról, amelyet a könyvárus úr emleget... Mint mondtam tehát: első ok a pusztá igazságszeretet. A másik sokkal prózaibb: meg kell élnem. A könyvírás egyike lehet a foglalkozásoknak, amelyeket mint családos ember, új helyzetemben megpróbálok...

MAINZ. S én e tekintetben a legjobbal biztathatom, tábornok úr... A könyv tiszteletdíja: egy-két évi nyugodt megélhetését biztosítja, s a tárgy érdekességét tekintve nagyon valószínű, hogy több nyelvű fordítás is készül majd.

GÖRGEY. Föltéve, hogy mint író csődöt nem mondok.

GIDA. Ó, attól nem kell félni. Minden leveled egy erkölcsi értekezés. Alá lehetne írni: Seneca modorában.

MAINZ. Akivel fontos dolgok történnek, s tollat fog, rendesen jobb író lesz, mint aki egész életén át csak az írást gyakorolta...

GÖRGEY. De szabad kezet kapok-e arra, amit abban az emlékiratban írni jónak látok.

MAINZ. Tökéletesen.

GÖRGEY. S ha olyasmit írnék a császári politikáról, amit a rendőrség nem tart a Gesamtsmonarchia érdekében valónak?

MAINZ. Amit a tábornok úr, itt Klagenfurtban, a rendőrség markában meg mer írni, azt én is leszek bátor Bécsben kinyomtatni.

GÖRGEY. Vigyázzon a könyvárus úr... Önt megtéveszti a hírem, amit Magyar- és Törökországban készítenek... A könyv esetleg meglepetésül szolgálhat... jellememet s nézeteimet illetően.

GIDA. Kár előre rémisztgetned Mainz urat egy könyvvel, amelyet meg sem gondoltad, hogy írsz meg. *Mainzhoz.* Ez az én moralizáló öcsém. Nemcsak arra akar szabadságot, amit megtesz, hanem hogy azt is megtehesse, amit nem akar...

GÖRGEY. Mint mondtam; az igazságot akarom írni. S ebben nem fog feszélyezni, hogy rab vagyok. Sőt, ha valami, ez tántoríthatna el tőle - fejjel futni a falnak.

MAINZ. Ne határozza el előre, mit hogy s mint ír meg... Írja, s majd kialakul. Különben: nem akarom megrohanni Buda megvevőjét. Az ajánlatomat megtettem. A döntés: tábornok úr kezében van. *Elköszön.*

GÖRGEY *a verandaajtó felé vezet.* Erre közelebb. *Kikíséri a kertig, majd visszajön. Gida azalatt széttelint.*

GÖRGEY *megáll, s megfogja Gida két karját.* Hát ez nagy öröm, Gida! Bécsben elindultam hozzátok, de vissza kellett fordulnom a tömeg miatt.

GIDA. Igen. A kísérod, Andrássy gróf, visszatérőben fölkeresett. Mondta, hogy külön minisztertanács volt miattad, s ő nem nagy dicséretet kapott, amiért becsületszóra magadra hagyott... Minket különben hiába kerestél volna aznap, augusztus 30-a volt, épp kinn voltam a családnál Badenben.

GÖRGEY. Katalin a nyarat idén is odakinn töltötte?

GIDA. Igen, tudod, ő mennyire szereti a társaságot. A gyerekek, sajnos, nem tették családiasabbá, megszülte őket, de azontúl nem sokat feszélyezik az életben... Sőt...

GÖRGEY. Igen, ezt sajnos, tudom.

GIDA. Te persze azt gondolod, erélyesebbnek kéne lennem. De hát te csak egy hadsereget szedtél ráncba.

GÖRGEY. S nem egy asszonyt, aki vagy táncol vagy idegbeteg.

GIDA. Az ő dolgában már megnyugodnék... Csak a szemrehányásokat ne halljam. De a gyerekek, főként a két nagy fiú... Eszük volna, de abban az otthoni életben egész vásottabbak lesznek. S nekem se időm, se erőm velük foglalkozni.

GÖRGEY. Tudod mit, küldd le őket hozzám.

GIDA. Tréfálsz?

GÖRGEY. Nem., komolyan beszélek. Ennekem időm, kedvem, erélyem is van hozzá...

GIDA. Görgey főhadvezér; az én két rakoncátlan gyermekem nevelője.

GÖRGEY. Látod, hogy foglalatosságot keresek: a legszívesebben vegyésznek mennék el egy ipartelepre, de egyelőre húzódoznak a rendőrileg oltalmazott embertől, akit holnap tán tovább is toloncolnak. Így hát mért ne lennék: memoárfíró mellett még instruktor is. Kifejteni az emberekből, ami bennük van: ez mindig vonzott.

GIDA. Igen, Pista öcsénknek is valóságos gyámja voltál. Egy kötetre való parainézis kikerülne a leveleidből.

GÖRGEY. De komolyan mondom: nekem a szórakozáson kívül komoly anyagi segítség is lenne. Kiszámítanád, amit a fiaid megesznek, gondolom, jó gyomruk van, a házioktatásukat, szórakozásaikat. Itt meg itt van a nagy ház. Nézd - *benyit az üres szobába* - egy egész üres szobánk van még: ezt berendezném nekik... Még egy kis hasznót is faragnék a kosztpénzükből...

GIDA *meghatottan.* Te mindig jó testvér voltál, Artúr, jobb apahelyettest el sem tudnék képzelni nekik. A te kemény kezeid...

GÖRGEY. S friss pedagógusi... lelkesedésem! Gondolkozz rajta, s küldd le őket.

GIDA. Ah, Artúr, ezek az apró családi, hivatali nyűgök... Szégyellem is, hogy neked, akire ekkora történelmi szerencsétlenség szakadt, előhozakodtam vele.

GÖRGEY. S én, bár tudom, milyen a helyzeted, örülök, hogy a régi panaszt hallom, a háború alatt sokszor félttem, hogy a rebellis öcs nem gyarapítja-e új bajokkal a régieket. Végre is császári tisztviselő vagy.

GIDA. Nem, látod, ebben a tekintetben nagyon különösek odafönn. A te háborúd: egy dolog; az én aktáim: másik. Katalin mondta néha: Artúr győzelmei minket a szemétdombra juttatnak; de a hivatalomban nem éreztették velem... sőt, azt mondhatom... egyes kollégák szinte másként néztek rám! Lám, az öreg Görgey - hogy egy szabadsághős bátyja lehessen.

GÖRGEY. Na, ennek örülök... Én pedig sokszor aggódtam érted... Ha a nagy családdal elbocsátanak miattam.

GIDA. Hanem most...

GÖRGEY. A szabadság fekete-sárga barátai visszaveszik a bátytól tiszteletteljes pillantásaikat.

GIDA. Te mindig olyan élesen fejezed ki magad, akár a régi olvasmányaink, a Byron Manfrédja. Erről szó sincs. De a sok szóbeszéd kezd kényelmetlen lenni. Ezért is voltam rajta, hogy Mainznak azt az emlékiratot megírd... A család jó híre is megkívánja.

GÖRGEY. Ó, ezt nem is gyanítottam, hogy az udvari kancellárián olyan kényesek rá, hogy Kossuth tábornokaira hűség dolgában folt ne tapadjon.

GIDA. A jó hír, magad tudod, független attól, hogy az ember melyik oldalon harcol... Én természetesen egy jöttát sem kételkedem, hogy te mindig igazi Görgeyként viselkedtél, de erről, ha már egyszer ennyi mindent beszélnek, nem árt az embereket fölvilágosítani.

GÖRGEY. Ha várbörtönben ülnék, mint Ármin öcsénk vagy Gusztó, az unokatestvérünk vagy éppen kivégeztek volna, úgy látom, nem lennék olyan kényelmetlen testvér, mint így, hogy Kossuth apánk árulóvá bélyegzett.

GIDA. Nem az érzékenységedet akarom fölzaklatni, Artúr. Az ember környezete: nemcsak a hivatalfőnökeiből áll. És nem mondom azt, amit Katalin: na, a maga Artúr öccse szép előnevet akasztott a fiai neve elé, tudod, milyen élesen szokta ő kifejezni magát, ha sérteni akar. De avval te is, mi is tartozunk a családi névnek, nevünknek, hogy mindent megtegyünk, hogy akik ezután hordják, éppoly büszkén hordhassák, mint te vagy én.

George bejön, meghajol, elveszi előlük az asztalt, odaállítja az ablak elé, s ráteríti a karján levő abroszt, azután kimegy. A két Görgey némán nézi.

GIDA. Tudod, Artúr, hogy fiatalságod ellenére mennyire tiszteltem mindig szilárd jellemedet. Nekem nem volt szükségem erre a háborúra, hogy tudjam, mi vagyok hozzád képest. De éppen ezért szólok, nehogy ártatlanságod tudatában, a rágalmak fölött érezvén magad, megvesd a látszatokat, amelyeket ellenségeid kamatoztatnak.

GÖRGEY. Miféle látszatokról beszélsz? Arról, hogy itt vagyok, s a klagenfurti rendőrség engedélye nélkül nem hagyhatom el a tartományt...

GIDA. ...amikor az alattad szolgáló volt császári tiszteket hóhér küldte másvilágra... Bocsáss meg, én most nem a magam véleményét mondom, efelől nem lehet kétséged... Egy kívülünk álló szemével próbálom nézni a dolgot.

GÖRGEY. ...s a kívülálló fejével azt gondolod, hogy ezt a sorsot, ezt a kegyelmet meg kellett érdemelnem... De hátha azzal érdemeltam meg, hogy az oroszokat, akik férfiaság és katonai érdem iránt nem veszítették el úgy az érzéküket, mint a ti Haynautok pribékjei vagy Kossuthné talpnyalói: a viselkedésem a visszavonulás alatt vagy Nagyváradon Paskievics előtt, tiszteletre készítette.

GIDA *megörülve.* Nagyon lehet... nagyon meglehet...

GÖRGEY. Vagy azzal, hogy rosszakaróim rossz lelkiismerete olyan hírt költött körém, amelyet én meg nem szolgáltam, de az ellenség készpénznek vette, s ezt a fantomot akarta életem szégyenével megjutalmazni, aki Kossuth hívei szerint mint vegyész, mérgekkel sem átaláltam volna az ő kormányzójuk szakácsának segítségére lenni.

GIDA. ...De bocsáss meg... A fegyvert mégsem ez a fantom tette le, hanem te; miután a főhatalmat - úgy mondják - Kossuth kezéből kicsikartad.

GÖRGEY. Miután a magyar főszereg Temesvárnál megsemmisült, miután a magyar kormányzó maga is belátta, hogy a további harc céltalan; miután Magyarország egy város határára szűkült, a polgári kormány külföldre szökött - s a katonáknak, akik az ellenség előtt a felelősséget vállalták - a történelmi felelősség is a nyakukba varratott...

GIDA. ...De ha így történt, hogy lehattél - bocsáss meg - olyan meggondolatlan, hogy az árulás látszatába, amelyet Kossuth kiáltványában rád vetett - belerohanj.

GÖRGEY. Úgy, hogy nem a csapdára gondoltam, hanem a hadseregre. Hogy ha a politikus urak jóvoltából Ausztriára nem üthettem végül akkorát, mint szerettem volna, a hadjáratot úgy fejezzem be, ahogy a közkatonára a legjobb, a tisztekhez legméltóbb, Ausztriára a legmegszégyenítőbb...

GIDA. Az emberek azonban azt gondolták: ennek a Görgeynek azért kellett a hatalom, azért vitte be seregét szétszűllötten a négyszögbe, azért vigyázott úgy, hogy senki meg ne szökjék, mert, de igazán ne haragudj, Artúr...

GÖRGEY. ...mert előzőleg sokat parlamentírozott az oroszokkal, s Paskievics herceg ezt az árat szabta az életének...

George újra bejön, tányérral, terítéssel, fölrakja, a két Görgey szótlanul nézi.

GIDA. Nézd, Artúr, én nem értek ezekhez a dolgokhoz... Én ha odahaza vagyok is, ebben a háborúban részt nem veszek soha... Én csak egy beamter vagyok, s nem is akarok, nem is tudnék tán több lenni, ez a védelmem az élet ellen... De császári hivatalnok sem lehet az ember bizonyos alapelvek nélkül. Minekünk, tisztviselőknak, megvan a reszortunk, a katonáknak is megvan. Mindenik maradjon meg a maga kaptafájánál. Ha te jónak láttad, hogy katonai tudásodat a pesti forradalomnak fölajánld, akkor meg kellett volna maradnod katonának; csatát nyerni és csatát veszteni - ez volt a dolgod -, amit kitűnően csináltál, nevednek csak dicsőséget szerezteél vele.

GÖRGEY. A civileknek meghagytam volna, mint ahogy kénytelen voltam hagyni, hogy győzelmeimből örült álmokat kovácsoljanak, s a kocsit, amelyen egy nemzet van rajta, örült fuvarosként, anélkül, hogy én a gyeplőhöz kaptam volna, szakadéknak vigyék. Csak mert nem merészeltem a nemzetet megmenteni.

GIDA. Nem lehet mindent akarni. Te nagy tehetség voltál, Artúr, de fiatal. S hogy úgy mondjam, túl morális. Ezt máson is megfigyeltem. Aki túl sokat moralizál: egyszer csak bele-moralizálja magát valami erkölcsi verembe. Ha a kocsis örült, inkább lép le a kocsiról, minthogy azt mondhasák, nem is volt örült, csak te fogtad le a kezét. Én megmondom, örültem neki, amikor a ti Kossuthotok ott Debrecenben, azt a verébpisztolyt, a detronizációt értem, a nagyhatalmak ágyúi ellen elsütötte. Hála isten - mondtam -, Artúr okos ember, most le fog mondani, s Pistát, Ármint, Gusztit is lemondattja.

GÖRGEY. ...S a hadsereg? A téli hadjáratban hozzám forrt fiúk... akik, ha elmegyek - menthetetlenül kontár kezekbe kerülnek, s visszavonulás alatt Aradig felük odavész ... Hisz lemondtam, de ők nem engedtek. Tudod te, mi a bizalom, ami egy vezért s egy halálon át defelírozó sereget összeköt. Az ország: összekavarodott. De én lehoztam őket rendben, az ötszörös orosz özönön át. Lázasan, szédülve, fejsebbel. Léptem volna meg tőlük, hogy a Görgey név hordása a feleségednek - s rajta át neked kényelmetlen ne legyen.

GIDA. Hja... nehéz, belátom. *Habozás után.* De legalább azt a pénzt ne fogadtad volna el.

ADÉL *belép, az asztalhoz siet, egy kristályt tesz föl, szétnéz a terítéken, aztán a férfiakhoz fordul.* Igazán mindjárt... Csak a csigatésztát kell a levesbe befőzni.

GIDA. Csigatésztát? Hát Franciaországban is van csigatészta?

ADÉL. Nem, ezt Toporcon Mári nénitől tanultam. *Ki.*

GÖRGEY. Úgy látom, te is abban a tévhitben vagy, amiben a Klagenfurtba tévedő honvédtisztek: hogy mi George-zsal kincseket őrzünk a pincében, s ez a húsleves - amit itt eszel, az aradi áldozatok vérdíjából készült...

GIDA. Meg vagy sértve, Artúr... De te, aki olyan kényes vagy, hogy az altábornagyi nyugdíjat a császártól nem fogadtad el, holott ha fogoly vagy itt, kell élned valamiből... ott, a történetek után, az orosz fővezértől... Ez az, amit mondok: aki állandó erkölcsi éberségben él, abban épp ott szundít el az éberség, ahol egy gazfickó sem követ el hibát...

GÖRGEY. No, hogy megnyugtassalak: mit gondolsz tehát: milyen ebéd lesz, amit itt eszel... Kinek a pénzén vették a húst belé... Aperitívül halld hát: Adélén, amit a fővezéri fizetéséből félretett.

GIDA. S Paskievics aranyai...

GÖRGEY. Kölcsöne. Amikor meghallotta, hogy a magam költségén kell Klagenfurtba utaznom, ötszáz félimperiált adott... S mikor meghallotta, hogy azt a nyomorgó tisztek közt szétosztottam: újabb ötszáz imperiált.

GIDA. Csak?... Összevissza? Ez megnyugtat, Artúr...

GÖRGEY. Ez igen... S hogy harminc éve ismersz?... Nem?

GIDA. Bocsáss meg, én nyugtalan öregember vagyok, aki aggódok érted...

GÖRGEY. S ez az aggodalom: szívedbe fogadja az ellenség érveit. Mialatt cáfolni igyekszel, valami furcsa fizikai törvény folytán elhiszed, vagy ha nem is, hát idehozod nekem, hogy a számomra legkedvesebb férfiszájból halljam a gyanú csengését. S hogy amit kutyával kergetek el a kapum elől, a jó testvérség jogán szóljon az asztalomnál...

GIDA. Csak azért, hogy tudd, s cáfold.

GÖRGEY. Cáfoljam? Könyvvel, nyelveléssel, az évek visszafordításával. Jó, cáfolni fogom, hogy te, a fiaid, tudjatok mit felelni. De mit gondolsz, ha három hadmenetem, amihez fogható nemigen van e dicsőségevel kérkedő, de kevés csatát nyert nemzet történetében, meg nem védett a vád föltámadásától, pár árkus ólommal festett papír, azt hiszed, leszedheti a rám száradt szennyet? Tudod, hogy nem szeretem a szájhösködést. De a nagy sérelmek: kihívják, s jogot adnak néha, hogy az ember éppoly határozottan vágja vissza érdemét. Én tehát neked mondom a szemedbe, aki mint édes és szeretett bátyám, vérembe vitted a mérges nyálat, mellyel ez a cigány nemzet emlékem befröcsköli: hogy ennek a kardja hüvelyét rázó nemzetnek Hunyadi János óta nem volt olyan katonája, mint Görgey Artúr, s hogy a magasztos magyarországi eszmék piacán tán tíz olyan embert sem találtam, akinek a jellemét, köznapi ruhául, hordani hajlandó volnék...

Adél, mögötte George a levestállal.

ADÉL. Tessék, sógorom... Artúr, te ide, bal felől. *Elhelyezkednek.*

GÖRGEY a kiszolgáló George-hoz. Nos, George, kapott paprikát a magyar levesbe?

GEORGE. Nem, tábornok úr; a magyar paprikából elégünk van.

Függöny

HARMADIK FELVONÁS

Görgey szobája a Herbert-Stöckel emeletén. Háttérben ajtó, az első felvonásban megismert szobába, jobboldalt ablak; amely most nyitva van, hideg reggeli szél csapkodja félig lebecsátott függönyét. A szoba berendezése szándékoltan egyszerű, sztoikus... Festetlen puhafa bútor, sehol egy szőnyeg, kép... Baloldalt priccyszerű ágy, rajta párna, pokróc, ahogy éjszákára megvetették... az ágy fölött kis faliszekrény: felső polcain könyvek, az alsón vegyszerek... Az ajtótól jobbra egyszerű, akasztós szekrény, az ablak mellett mosdó; a szoba közepén nagyobb asztal, amelyet most íróasztalnak használnak, rajta könyv, papírok, egy-két tégely, kancsó víz, az asztal előtt fa karosszék, jobbra tőle magas ülőszék. Amikor a függöny fölmege, a szín üres... csak a szél lengeti az ablakon a rolót, s motoz a papírok közt.

GEORGE kopog, kisvártatva megismétli a kopogást, azután belép. Kezében a reggeli: tea, kétszersült. A vetetlen ágyra néz, aztán a szobában tekint körül. A tálat az asztal sarkára teszi.

ADÉL aki kinn hallgatózott, egy pohár s egy törölröngy a kezében, az ajtórésbe áll, halkán. Alszik még?

GEORGE. Nem... üres...

ADÉL beljebb lép. Nincs a szobájában?

GEORGE megdöbben. Nincs... Az ágyra néz. Le sem feküdt... Összeszedve magát. Tán jár egyet az estély után... Most jut eszembe, hajnal felé hallottam is a kaput csapódni. De azt hittem, a tejes csörög a kannájával...

ADÉL belép, szétnéz a szobában. S milyen hideg van itt. Brr... Nyitva az ablak. Odamegy, akaratlan is kinéz. Be próbálja csapni, de a stór az ablakszárnyak közé keveredik; George segít.

GEORGE. Egy jó séta, az estély után... a parkban vagy a tó mellett...

ADÉL. A tó mellett... Ilyen soká. A papírok közt túr, felvesz egy leesett lapot.

GEORGE. Mit néz, Madame?

ADÉL megnézi a lapot. Ó, semmi, hogy nem hagyott-e néhány sor üzenet... Nyugalmat erőltetve. Néha szoktunk így levelezni... Toporcon: amikor elment a szántók után: a kilincsen hagyott néhány sort... Fölemeli a tégelyt. Ez itt mi?

GEORGE megnézi. Vegyszer... Megszagolja. Ismerős szaga van: mint a mandulaszappannak...

ADÉL. ...De nem valami...

GEORGE. ...Tán likőrt akart fabrikálni... Mondta, hogy Prágában vegyszerekből is csináltak likőrt.

ADÉL. Most?

GEORGE. Vagy dehogyis. A folttisztító, a vörös bornak a Moróék futóján. Bedugja az üveget. Menj szépen a többiek közé. Visszateszi a polcra. S én is a takarításhoz... Mindjárt szét is válogatom az ezüstöt... Átmegy a másik szobába, ott az asztalon rakosgat. A miénk ráér, de a Moróék holmiját rögtön kitisztítom...

ADÉL a szobában marad, mohón vizsgálódik.

GEORGE *visszajön.* Ez a tortatál kié?

ADÉL *odapillant.* A Morókéé...

Moro, George mögött az ajtóban.

ADÉL *fölsikolt.* Moro úr!

MORO. Bocsánat, nem találtam odalenn senkit...

ADÉL. Valami baj van?

MORO. Nem, dehogy... Éppen megnyugtatni jöttem... hogy a történeteket a kellő világításba...

ADÉL. ... A történeteket?...

MORO. Nos, azt az éretlenkedést... éjjel az ablak alatt...

ADÉL. Ja úgy, azt?

MORO. Tudom, hogy kellemetlen volt, főképpen Artúrnak. De meg kell mondanom, hogy a vendégekre - Ankerhofenékkel mentünk haza - nem tett semmiféle benyomást.

ADÉL *beteszi az ajtót.* Artúr nincs itthon.

MORO. Tán lesz szíves megnyugtatni őt, hogy néhány félrészeg ember handabandája volt az egész. Volt honvédtisztek megint... Természetesen, a mi Blumauer barátunk... Ő hívta meg és tartotta pletykákkal őket. Amikor aztán egy kis villachi bor és a liberalizmus eszméi némileg felhevítették a fejüket, azt gondolták: elnéznek a volt tábornokuk lakásához... S amikor fényes ablakokat találtak, a kis Reményi épp akkor hegedült...

ADÉL. ...Ah, mit törödnék én velük, a macskazenéjükkel. Csak Artúr... *Közelebb húzódva.* Meg kell mondanom, nagyon aggódom érte... Az előbb, amikor Moro úr a történetekről kezdett el beszélni, azt hittem, vele történt valami...

MORO. Miért? Hova ment?

ADÉL. Nem tudom, talán csak sétálni, a fejét kiszellőztetni - *az ágyra mutat* -, de én olyan nyugtalan vagyok...

MORO. Mondott valamit azután?

ADÉL. Nem, nem is engedte meg, hogy beszéljek róla. „Csak nem fogunk fontosságot tulajdonítani nekik. Hisz akkor elérték céljukat.”

MORO. No, látja. Ilyen egészségesen fogja fel a dolgot.

ADÉL. De ez csak a büszkesége... meg engemet kímél, az állapotom miatt. Magában irtózatosan gyötrődik. *Kis habozás után.* Amikor a vendégek elmentek, elkészönt, bement a szobájába, de egy negyedóra múlva kijött, bekopogtatott hozzám, hogy fenn vagyok-e?

MORO. És mondott valamit?...

ADÉL. Anyagi dolgokról kezdett beszélni... hogy hol, mennyi pénzünk van, miből lehetne pénzt szerezni...

MORO. Ez mutatja, hogy mennyire nem zökkentette ki a dolog a nyugalmaiból. Megszokta, mint a háborúban az ágyúdübörgést.

ADÉL. De énnekem mégis olyan rettenetes érzésem támadt, hogy mért mondja el mindezt ... hogy ha egyedül maradok...

Kinn éppen a pillanatban Görgey léptei s George hangja: „Monsieur general” - „Madame”

ADÉL *fölsikolt.* Artúr! *Az ajtó felé rohan, de addigra már Görgey is belép.*

GÖRGEY *megöleli.* Bocsásson meg, angyalom, nem akartam nyugtalanságot okozni. De olyan jó volt a friss reggeli levegő a tó mellett... amikorra eszembe jutott, hogy ugyanannyit kell visszafelé jönnöm, mint előre... rég fölkelt a nap... Hanem ti is frissek voltatok: azt hittem, ágyban találalak.

ADÉL. Moro úr volt szíves fölkeresni.

GÖRGEY *mintha most venné csak észre.* Ah, Moro úr... Csak nem a honfitársaim kis szimpátiatüntetése volt az, ami ilyen korán kihozta hozzánk?

MORO. ...Bevallom... azt hittem, szüksége lesz tábor... - *meghajtva a fejét* - barátom uramnak, hogy kellő értékére redukálva lássa a dolgot... De a katona szíve s ez a reggeli séta: úgy látom, feleslegessé tette kijövetelem.

GÖRGEY. A jó barát sosem fölösleges, Moro úr, főként az én helyzetemben. *Átmegegy a másik szobába.* George, egy kis magyarországi barackpálinkát.

ADÉL *Moróhoz, súgva.* Próbálja kiszedni, mi van benne. *Görgeyhez.* Úgy látszik, lement. Azonnal küldöm, kedvesem. *Veszi a teát.* A teáját nem issza meg?

GÖRGEY. Nem, egy kis hazai szesz a sétaút után jobb lesz.

Adél a tálcával el.

GÖRGEY *Moróhoz.* Nos, Moro úr, a klagenfurti rendőrségnek, amennyiben még sokáig itt maradok, alkalma lesz némileg harciasabb lelkületet kifejlesztenie magában. Nemhiába vagyok a rendőrség védelme... időnként be is kell avatkoznia a becses zálogtárgy megóvására...

MORO. A rendőrség úgy került ide, hogy az ön honfitársai s az a néhány hozzájuk verődött karantán zajos beszédükkel a székesegyház előtti őrszem figyelmét magukra hívták...

GÖRGEY. Az egészre csak az a szegény fickó fizet rá, akinek, amint megfigyeltem, ezentúl, úgy látszik, itt kell posztolnia, elég messze a háztól, hogy díszőrségnek ne lássék, s elég közel, hogy ha netán a magyarok nagyobb ramazurit rendeznének, a többit idefűttenesse... Elég lélekfeszítő poszt egy klagenfurti közrendőr részére...

MORO. Remélem, Görgey úr nem tulajdonít a szükségesnél nagyobb fontosságot az esetnek... Főként nem hiszi, hogy itteni barátai tiszteletén az efféle eset csorbát ejthetne. Az éjszaka Ankenhofen báró vitt be a hintáján. Az öregúr a legnagyobb elragadtatással beszélt Görgey tábornok jelleméről s hidegvéréről...

GÖRGEY. Az én helyzetemben ez a legokosabb, ha legalább a hidegvérét megőrzi az ember, mást úgyis bajos megőrizni.

George belép a pálinkával és két pohárral.

GÖRGEY *töltés közben.* Na, George: jó lesz, úgy látom, ha maga is kipucol egy mordályt, s beszív egy kis papramorgót, hátha legközelebb formális ostromra kerül a sor...

GEORGE. A magam tapasztalatai alapja után jobban bízom a tábornok úr tekintetében, mint a kezemben levő mordályban.

El.

MORO *fölhajtja a poharát.* A maga pálinkái szeszét nem lehet fokmérővel mérni, a föld illata adja a tüzet...

GÖRGEY. Mint a patriótáinknak is.

MORO. Hanem a kis asszonykáját máskor nem szabad így megijesztenie.

GÖRGEY. Ah, csakugyan figyelmetlen voltam... Annyira megijedt?

MORO. Már isten tudja, mit gondolt, szegényke. Éjjel az a macskazene. S reggel nem találja az ágyában. Közben meg az anyagi ügyeiről beszélt neki.

GÖRGEY. Ó, ezt is elmondta... S mit gondolt, mért világosítom fel ilyen szokatlan időben az anyagi helyzetünkről?

MORO. Isten tudja, mit nem gondolt, szegényke. Én persze igyekeztem megnyugtatni. S ezt elég könnyen és jó lelkiismerettel tettem, hisz Görgey tábornokot nem olyan embernek ismerem, akinek az idegei fölmondják a szolgálatot.

GÖRGEY. S ebben igaza is van Moro úrnak; az én idegeim mindig azt fogják csinálni, amit az eszem tőlük szabadon elhatároz.

MORO. Bizonyos emberekre rá van írva, hogy milyen sorstól nem kell féltetni őket. Görgey tábornokot el tudom képzelni: a vesztőhelyen, a párbaj mezején, esetleg még úgy is: amint egy embert az öklével leüt, de nem tudom elképzelni, mint az önök nagy honfitársát az alsódöblingi örültek házában - *nevetve* - vagy pláne öngyilkosnak.

GÖRGEY. A sors néha olyasmiket csikar ki belőlünk, amiket a képzelet gyanítani nem tudott... Ezek a dolgok, amiket Moro úr említ, hogy úgy mondjam, nagyon eltérő természeti tényezőktől függő reakciók. Néha a legépebb ember is megőrül. Az öngyilkosság meg olyan, mint a fulladás: nagyon sokféle oka lehet...

MORO. Ön tehát el tudja képzelni, hogy bizonyos körülmények közt, maga vetne véget életének? Megszöktetné magát... e mellől a törékeny, áldott asszony mellől, akinek a tábornok úr az egyetlen támasza...

GÖRGEY. Nem, én azt mondom, hogy az öngyilkosságot is úgy kell néznünk, mint minden kis problémát, ahogy egy természetbúvárhoz illik.

MORO. Mint a kókuszdió olajait, amelyeket Redtenbacher mellett elemzésnek vetett alá?... Ez a legbiztosabb védekezés az elkövetése ellen.

GÖRGEY. Hogy az-e vagy sem: most nem keresem. Azt mondtam, hogy az öngyilkosság csupán tünet, amely mögött a legkülönfélébb természeti okok állnak. Egy cselédlány például, aki fölhajta a mosólúgot, egyszerűen nem bírja ki a rá szakadt szokatlan lelki szenvedést, szabadulni akar, akárhogy, mint a birka: a feje szőrébe keveredett méhtől.

MORO. Ugyanilyen, aki félelmében lesz öngyilkos. Betegségtől vagy mint barbárabb korokban megtörtént, a kínzástól retteg. Ezek azonban inkább idegbalesetek...

GÖRGEY. Úgy van: az öngyilkosság klasszikus neme az, amikor az ember szabad elhatározásából veti el életét. Mint Hannibál, nehogy a római triumfátor szekere elé kerüljön. S mint ez a példa is mutatja: az ilyen öngyilkosság... néha igen magas erkölcsi minősítést érdemel... Ennek az öngyilkossági nemnek, könnyen beláthatja, engem is meg kellett kísértenie...

MORO. Hogy érti ezt?

GÖRGEY. Nos, az én szerencsétlenségem a sors egy bizonyos caprice-ja volt, amely bajtársaimtól a vesztőhely előtt elválasztott. Érthető, hogy számomra a földön semmi sem lehet olyan kíváncsi, mint bebizonyítani, hogy ez a különválasztás tévedés volt. S ennek legegyszerűbb módja az lett volna, ha rögtön, amikor az október 6-i Ostdeutsche Postot kibontottam, a távolságot köztem és bajtársaim közt egy golyón átrepülöm.

MORO *habozva.* Honfitársainak erre is meglett volna nyilván a magyarázatuk.

GÖRGEY. A lelki furdalás. S halálhírem tulajdon kezemmel adott aláírása lett volna az ellenem szerkesztett nemzeti vádiratnak. Ó, ezt én igen hamar átláttam...

MORO. S egészséges természetén kívül ez újabb biztosíték, hogy ettől a haláltól nem jobban, de kevésbé kell féltetni, mint mást.

GÖRGEY. Kivéve egyetlen esetet.

MORO. Mégpedig?

GÖRGEY. Nos, világos. Ha lelkiismeretem valóban úgy talál ítélni, hogy azért, amit elkövettem elégtételül a nemzetnek...

MORO. Ezt komolyan mondja, tábornok úr...

GÖRGEY. Mint elméleti lehetőséget...

MORO. Amely a lelkiismeret kóros felcsigázottságát jelentené. *Fölnevetve.* De nem: ez csak a Görgey-stílus, amely így fejezi ki a lehetetlent. Az ön lelkiismerete éppoly egészségesen működik: mint a szíve...

GÖRGEY. ...vagy a foga!

Adél felöltözve benyit az ajtón.

ADÉL. Nem zavarok?

GÖRGEY. Elkészülsz hazulról?

ADÉL. Igen... visszavinnék néhány apróságot. *Moróhoz.* Moroné asszony is kisegített, tán észrevette a terítéken.

MORO. Egy férfi a tányért sem veszi észre, amiből eszik... De ha hozzánk tart, menjünk együtt...

ADÉL. Nagyon örülök, George már elment a ligeti standra egy bérkocsiért.

GÖRGEY. Elrabolja a vendégemet?... Moro úr egészen új oldaláról mutatkozott be ma... Mint sorselemző, aki meg tudja mondani, kinek milyen haláltól kell tartania, s milyentől nem. Az úton tán magának is készít majd egy ilyen morói horoszkópot...

MORO. Nagyon szívesen... De előbb a barátom uraméről adok teljes megnyugtatót a tábornokné asszonynak.

Moro és Adél el, Görgey egy darabon kikíséri, aztán visszajön; föl-le jár a szobában; az ablakhoz megy, onnét figyeli a kocsik indulását, kiint. A viszontlátásra, kedves! Megint megindul a szobában, megrázza a csengőt.

GEORGE *kis idő múlva.* Csöngetett, Monsieur général!

GÖRGEY. A kocsik elment... a levél István öcsémnek meg itt maradt... Pedig a mai postával el kell mennie.

GEORGE. Szívesen beszaladok vele... Azaz... El kéne az edényt mosogatnom... Nem várhatnám meg... madame-ot.

GÖRGEY *a szemébe nézve.* Nem, a posta délben indul... Kérem, vigye csak most. *George* *tétovázva elveszi a levelet, s kimegy, Görgey egyedül marad. Föl-alá jár a szobában... Az asztalon tapogat. Aztán a faliszekrényhez lép; leveszi az üveget, tölt az ablakon álló vizes-pohárba: megszagolja. Újra le föl jár... Kinéz az ablakon... fölemeli a poharat. Egy perc - leteszi - Adél!*

George ront be a szobába.

GÖRGEY *szigorúan.* Mi az? Miért jött vissza?

GEORGE. Nem kell már a levél, itt van ő maga.

GÖRGEY *izgatottan.* Kicsoda?

GEORGE *lihegve.* Ő, Monsieur István.

Görgey indulna, de ebben a pillanatban már be is ront István; mögötte Gida két fia lézeng be.

GÖRGEY. István. *Átöleli.* Ilyen váratlanul... Én meg azt tudtam, Sziléziában vagy... beteg... Itt a levelem Bielitzbe...

ISTVÁN. ...Három hete jöttem el onnan... Közben már a bécsi Haynau gyalogezredben is voltam közbaka...

GÖRGEY. Hát ez igazán... S ezek? a Gida fiai? Akikből nekem kell embert nevelnem...

ISTVÁN. Az apjuk sehogy sem tudott elszabadulni. Nekem meg ez volt az első gondolatom... mihelyt a szabadságlevelet megkaptam.

GÖRGEY. Szabadságon vagy?

ISTVÁN. Amely remélhetőleg, végleges elbocsátásba megy át...

GÖRGEY. De csak nem azért, mert...

ISTVÁN. Görgey Artúr a bátyám? Nem, hanem mert Kollacher Berta az unokanővérem...

GÖRGEY. Talányokban beszélsz...

ISTVÁN. Vagy mert, a kaszárnyában két ezred van, a Haynau, amelyben én voltam bakancsos és a Vasa gyalogezred, amelynek Gordon Béla...

GÖRGEY. A Berta férje...

ISTVÁN. Ő rögtön följajánlotta, hogy átvesz tisztnek magához.

GÖRGEY. S te?

ISTVÁN. Megköszöntem, de kijelentettem, hogy azonnal kérném a nyugdíjazásomat...

GÖRGEY. Ezt a nyíltszívűséget nyilván megköszönte...

ISTVÁN. ...s azt ajánlotta, fizessenek le ötszáz forintot, ez az ára egy bizonytalan ideig szóló szabadságlevélnek.

GÖRGEY. No, ez a legjobb, ami történhetett veled... Én meg még mindig úgy látlak, ahogy utolsó leveled festett, rokonaink gondozásában, amint gyulladt szemeddel betűződ leveletem... *A fiúkhöz fordul.* Hát ti? - egy kicsit hosszú volt a földrajzóra, Bécstől Klagenfurtig. Nagyon lapos a szemetek...

ISTVÁN. Grazig a vonaton nem bírtam velük ... a fákra is fölmásztak... De a postakocsiban már úgy aludtak egymás mögött, mint az x betű két szára.

GÖRGEY. No, George majd bevisz a szobátokba... Adél nénétek szerzett már belé két ágyat meg egy mosdót... de hát nem voltunk biztosak, hogy jöttek...

GEORGE. Gyerünk, fiatalurak. *Leviszi őket.*

GÖRGEY. Rejtegetik a hangjukat.

ISTVÁN. Pedig van... Csak tartanak a tábornok nagybátyjuktól... Szegény Gida, már egy hónapja azzal tartja őket sakkban: na, majd Artúr bácsi, az egy egész hadsereget ráncba szedett. Nála, tudom, rend lesz a fiókjaitokban...

GÖRGEY. Szegény Gida... nem tudom, nem csalom-e meg ezt a reményt is... *Megfogja István két karját.* Hanem hadd nézzelek meg; egy kicsit sovány vagy... de az idő nem vásott el, szemed friss: az ember nem hinné, hogy egy év hadjárat, két hónap bujdosás, egy kárpáti út s olyan súlyos betegség van mögöttem...

ISTVÁN. Az a bosszúnk, bátyám, hogy vagyunk... Hát ezt igyekezzünk legalább jól csinálni... Megmosdhatok itten a mosdóban?

GÖRGEY. Hogyne... várj, van itt törülköző is... Csak vetkőzz neki... nyugodtan... Majd hozatok be egy ágyat, amíg itt vagy, megleszünk ketten is ebben a remete szobában... Meddig adtál magadnak szabadságot?

ISTVÁN *mosdás közben.* Meddig maradok?... Hátha Adél ángyom vagy te más tanácsot nem adtok: soká! Ne ijedj meg, hogy itt akarok a nyakadon urizálni... Azért jöttem, hogy hasznosítsam magamat... Hallottam, hogy az emlékirataidat írod: gondoltam, elég, ha a fejedet gyötröd, kéznek itt vagyok én... A táborban sem szeretted az írkafirkát. Egyszóval bekukkantottam hozzád íródeáknak...

GÖRGEY. Hm... s a menyasszonyod... Toporcon?

ISTVÁN. Ő el volt szánva hosszabb várakozásra is. Amikor eljöttem, azt mondta, ha nyolc évet kell is a császár mundérjában töltenem, ő azt is kívárja... Hát akkor ilyen szent dologban...

GÖRGEY. A család becsülete. Gida bátyám kifejtette...

ISTVÁN. Fenét a családé. A nemzeté. És nem is becsület, hanem igazság!

GÖRGEY. Az igazság: nagyon bonyolult dolog, István. Nem jó túlságosan cirógatni: visszarág, mint a makrancos ló.

ISTVÁN. Vissza arra, aki a hazugság tenyerével nyúlkal felé... De minekünk arra nincs szükségünk... Sok van már meg?

GÖRGEY. Néhány ív...

ISTVÁN. De Ozorát megnyerted már...

GÖRGEY. Még csak a gróft akasztottam fel. *Odanyújt egy katonazubbonyt.* Nesze, egy házikabát...

ISTVÁN. Hát az igazán csak az előszó. De annál jobb; legalább a papírhadjáratban elejétől a segédtszted leszek...

GÖRGEY. Ha azért jöttél, nem tudom, biztassalak-e. Nem nekem való ez. Hogy amit megtettem, szépítgessem.

ISTVÁN. Ami szép, nem kell szépíteni.

GÖRGEY. De akkor: magyarázni sem.

ISTVÁN. Artúr, komolyan beszélsz? Vagy csak próbára teszel ezzel a tettetett blazirtsággal. Én azt hittem, egy sebesült oroszánt találok, akinek épp elég foga és körme maradt a tényekben, hogy rágalmozóit széttépje.

GÖRGEY. A tények, István! Ti persze azt akarnátok, hogy én kunktátor tábornokból sörényét rázó íróvá váljak s Kossuth apánk stílusában védjem a becsületünket... De én írónak sem tudnék más lenni, mint amilyen katonának voltam, aki jégpáncél alá rakja szíve tüzét, hogy a feje száraz, hideg és világos maradjon.

ISTVÁN. Épp ez kell ennek a bukásában is kótyagos nemzetnek.

GÖRGEY. Az ilyen fej jó lehet, hogy valamely vegyszeti kérdést kibogozzon, de hogy a hallucinációikat az emlékezetükkel összecszerelő forrófejűek vádjait közömbösítse? Értsd meg, én ha egyszer írok: nem tudok hazudni. Tényt rakok tény mögé. S nem nézem, mások fejében mivé válik. Az sül-e ki, amit a bennünket féltők szeretnének.

ISTVÁN. Úgy beszélsz, mintha hazudozásra készítenék. Mintha azt, amit ettől a memoártól várunk, csak hazudozással érhetnénk el.

GÖRGEY. S te azt hiszed, hogy a csupasz igazság elég lehet rá.

ISTVÁN. Artúr, ezt nekem mondod, aki első perctől az utolsóig melletted voltam.

GÖRGEY. ...Szeretsz... Elfogult vagy...

ISTVÁN. De ha a jelenlétemben valami olyat tettél volna, amivel most vádolnak, ez a szeretet legföllebb annyit érhetett volna, hogy szabadságlevellemel Klagenfurt helyett az osztrák birodalom másik végébe futottam volna...

GÖRGEY. Olyat tettél?... Ebben vagy gyermek, István; a tetteket keresed, s tettek, amilyenekkel vádolnak, nincsenek...

ISTVÁN. Mi van hát?... Csak nem akarod azt mondani: hogy mialatt ebben a szobában ülsz: belül, magadba te is annak érzed magadat, aminek...

GÖRGEY. Nem, annak nem... De mégiscsak kell valami okának lenni, hogy én itt vagyok, Leiningen Károly és Damjanich meg a föld alatt?

ISTVÁN. Kell, de nem benned... Vagy úgy érzed, hogy te ezt az iszonyú kegyelmet megszolgáltad...

GÖRGEY. Minthogy megkaptam, meg is kellett szolgálnom. Vagy adnak ma ingyen valamit? *István meghökkenését látva.* Nézd, István, én már fél éve vagyok ebben a, minek nevezzem, csapdában... Először én is úgy lázadoztam ellene, éppoly makulátlannak éreztem magam, mint te... De egy fél év alatt... hogy mondjam... összeszoktam a veremmel. Ne úgy értsd: hogy a helyzetemmel, mert az Nesszusz ingeként éget... de a ténnyel, hogy beleestem... Nem tekintem annyira az istenek gonosztettének.

ISTVÁN. Magyarán: árulónak érzed magad...

GÖRGEY. Nem, ha az árulásnak a szándék a kritériuma.

ISTVÁN. S mi lehet más?

GÖRGEY. Az ösztön, a viselkedés... Mit gondolsz: mi volt, amit ezek a Perczelek, Dembinszkiek, Guyonok megszimatoltak, s már akkor, amikor a grófot akasztottam, gyűlöltek rajtam.

ISTVÁN. Az, amit a kontár megérez... A mester: az igazi hadvezér; az ő dilettantizmusuk élő bírálata: a közkatonára szemében még inkább, mint a tisztekében... A visszavonulás a bányavárosokon át, Isaszeg, Nagysalló: s az utolsó utad az orosz seregeken át.

GÖRGEY. A katonai sikereimről beszélsz. Azt én tudom legjobban, hogy a szeles Bemet sem véve ki, én voltam az egyetlen, aki mint hadvezér nem buktam meg... De épp ezért... épp ezért... esik olyan súlyos beszámítás alá a viselkedésem...

ISTVÁN. Ezt nem értem. S nem is fogom, ha halálig magyarázod is.

GÖRGEY. Pedig egyszerű... Én attól a perctől, hogy Schwechatnál a visszaszaladó népfölkelőket láttam, s tudtam, hogy Bécset nem lehet fölmentenünk, nem hittem többé a mi küzdelmünkben...

ISTVÁN. S harcoltál, mint a hősök közül senki...

GÖRGEY. Igen, elvállaltam mindjárt másnap a fővezérséget is, s magamban ezt mondtam: ebben a társaságban én vagyok a legkülönb ember... Mert Kossuth és hívei reménykednek, akik pedig nem reménykednek: elmentek haza, mint Deák Ferenc. Én azonban, küzdök, reménytelen, abban a biztos tudatban, hogy mint volt tisz, Zichy gyilkosa, a végén vesztőhelyre kerülök. Csak hogy a hitszegő Ausztriának véren kelljen szabadságunkat visszavenni.

ISTVÁN. S még azt akarod, hogy a szívet, amelyben ez lakott, védtelen engedjem át a hiénáknak...

GÖRGEY. Csakhogy erre a gondolatra csak egy olyan szív képes, amely a sztoicizmust ha nem is az anyatejjel, de a katonai iskolai prófunttal vette magába... A tömeg ezt nem érti, s jeleit, minthogy nem ver visszhangot benne, félremagyarázza.

ISTVÁN. Melletted voltam, s itt Klagenfurtban kellett meghallanom, amit Schwechat óta magadban hordtál.

GÖRGEY. Ezt nem hallottad. De gúnyt azokon, akik e sztoikus hitet ostoba reménnyel, cigányos nagyszájúsággal, hetet-havat összeálmodó könnyelműséggel pótolták? Ne feledd, hogy mégiscsak ők voltak a nemzet.

ISTVÁN. A sereged mégsem züllött szét - a gúnyolódásaidtól -, egyetlen sereg volt, amely épen ért el a fegyverletételig.

GÖRGEY. Igaz. Csak épp egy különálló, nevemmel összetapasztott xenophoni hadként vonult ide-oda a felbomló hazában. S tán valami orosz alkut is gyanított, persze a maga javára, ebben a hideg, szikrázó nyugalomban.

ISTVÁN. A férfit érezte benned, akihez ebben a zűrzavarban hozzátartozni: mégis legbiztosabb.

GÖRGEY. Képzeld el, hogy kell gondolkozniuk most s hogy kellene a halottaknak - Klagenfurtban. *Némi hallgatás után.* Az ellenség is azt érezte, István...

ISTVÁN. Mit?

GÖRGEY. Hogy az vagyok, aminek a tetteim mutatnak. Nem hőse ennek az ügynek...

ISTVÁN. Hanem?

GÖRGEY. A kedvszegője. Ezt jutalmazták meg, ezzel a bitófát sirató életemmel.

ISTVÁN. Ők azt tudták, hogy Kossuthal szemben állasz... Vagy ebben sem volt igazad? Volt az országban ép ítéletű ember, s akinek az ő színészi mutatványaitól nem futkosott a hideg a hátán?

GÖRGEY. Ne kisebbitd, aki engem így eltaposhatott.

ISTVÁN. El? Mert a bukásában is hízelt a kíváncsi nemzet könnyebb része bevette a viddini maszlagot? Ahhoz még másnak is lesz szava.

A kis Gyula óvatosan kopog és bejön.

ISTVÁN. Mi az, Gyula?

GYULA. A kulcs, a koffer kulcsa a Pista bátyjánál van.

ISTVÁN. Az ám, s ti ott ültök előtte...

GÖRGEY. Na, tetszik a szobátok? Majd kaptok bele asztalt meg fekete táblát is...

GYULA. A George tud kártyával bűvészkedni.

ISTVÁN. ...No jó, majd lemegyünk mi is.

A fiú elmegy.

ISTVÁN csendesen. Egy kicsit meg vagyok döbbenve, Artúr... Most először érzek valami gyengeséget benned... Lehet, hogy én talán túlbecsültem az erődet; hisz kisfiú koromtól az apa szerepét vállaltad mellettem... szegény apánk túl gyenge volt rá... s kevés emberrel esett meg, hogy akit mint férfit, a családi életben ideáljává tett... annak a tekintélyét a csatamezőn lássa, egy nemzet fölét kiterjedni. Én olyan elváshatatlanul hittelek téged, hogy azt hittem - ebben az új helyzetben - a klagenfurti csapdában, ahogy mondod... ugyanazzal a kemény homlokkal fogadsz, amilyenvel az ácsi rohamból hoztad a sebet. A lelkiismeret csatát, persze más, mint amin szembeül üvölt az ágyú, itt sokszor épp az a hős, aki magában tesz legnagyobb kárt... De az ellenség érveit elfogadni... a külön sors szorítóját belülről, mint hibát igazolni... ez olyan gyengeség, melyet eszem megért, de szívem: nem tud csalódással nem fogadni...

GÖRGEY. Én, amikor a császári szolgálatot otthagytam, természetbúvár lettem, az igazság vizsgálatára szegődtem el: s ettől akkor sem állok el, ha az számomra kellemetlen.

ISTVÁN. S milyen természeti igazság az, amely a rágalommal szemben így megpuhított?

GÖRGEY. Az egyik, hogy a történelmi események közé került ember, aki tulajdon morális érzékére hagyja magát, néha egy nagyobb hitnek, erkölcsnek, vagy minek nevezzem, meg a homlokkal neki...

ISTVÁN. Ezt nem értem...

GÖRGEY. Nos, nézd hát... Én evvel a Kossuthal még egy éjszakára sem cserélném el a magam erkölcsiségét, mert nem lennék biztos: nem feküdnék-e ki egy nő ágyában megbízást, nem hazudnék-e a baritonomtól megmámorosodva olyan irtózatost, valami vármegyeház erkélyéről, hogy aztán holtomig szégyellnem kellene.

ISTVÁN. Például, hogy Franciaország megüzenje Ausztriának a háborút...

GÖRGEY. Ugyanakkor Kossuthnak a történelem szemében éppoly keveset árt az ő cigányos jelleme, mint amilyen keveset használ nekem, hogy gyermekkoromtól pucos alszom, esztorgálok, s bor helyett hideg vizet iszom... A döntő az hogy kinek a viselkedésében ismer, akármi a forrása, a nemzet önmagára. 1848 őszén minden okos ember szétrebbent: Eötvös József, akihez én augusztusban mint miniszterhez még egy fizikai tanszék miatt mentem hallgatásra, kiváltotta az útlevelet; a nagy Széchenyi beleugrott Dunába, hogy mint bolondot biztos helyre vigyék. Ez a szent kókler azonban, akinek én is könnyes szemmel hallgattam a pesti Városházán a beszédét, akár mert a csodákban hitt, akár mert berúgott a hangjától,

kimondta, amit a nemzet tenni, érezni szeretett volna, de nem mert, s az ő biztatására: mégiscsak vállalt.

ISTVÁN. S a trónfosztás? Az sem a hiúság, a tájékozatlanság, felelőtlenség műve volt, hanem a nemzeti lélek kinyilatkoztatása?

GÖRGEY. Arról is sokféleképpen lehet gondolkozni... Ha csak politikailag nézzük, biztos baklövés volt. Hisz nem a békepárt mögött égette föl a hidat, hanem az egész status quót védő Európa felé. Kiközösítettük magunkat tényleges államai közül. De ha mint épp most mondtuk, Schwechatnál már úgyszólván elveszett minden. S ha úgyse volt rendes magyar ember, magamról tudom, ki Jellasics felbujtása után: a Habsburgokat a trónra visszakívánta volna, miért ne mondtuk volna ki a trónfosztást - csak mert egynéhány volt császári tisztnek várfogság helyett kötelet jelent? Nem térülhet-e meg az a perc, amelyben egy nemzet ünnepélyesen kimondja, akármilyen történetével, ami a szívében van, ha nem holnap, hát a századokban...

ISTVÁN. ...De Kossuth nem azért mondta ki. Őt elkapatták a te győzelmeid.

GÖRGEY. Mit tudjuk mi, s mit ő, hogy mit miért tett, miben hitt, s miben tette a hitet. Ő azok közül való, akiknél a tett motívumát, indítékát nem a lélekben, hanem a történetben kell keresni. Így tett a nép is, amely járattan a lélektanban: de ismeri múltját és kívánságait.

ISTVÁN. És te? Mi voltál - e morál fölé helyezett lángész előtt te?

GÖRGEY. Egy akadémikus árnyék, amelytől, mert híre, hatalma, jelleme van: tartani kell. Fölemelt, s én önállósulni akartam; eszembe jutott az eszem: s attól fogva nem láttam benne mást, csak az esztelenséget... Féltették tőlem, s igazuk volt. Mint hadügyminiszter azt gondoltam ki, hogy elszigetelem a híveit, kiszorítom a seregből: ki tudja, talán egy brumaire 18-ról is olvastam valamit...

ISTVÁN. Azt kellett volna... Elfogni... s egyedül csinálni tovább...

GÖRGEY. Szörnyű lett volna... Ez is irtózatoss... de az még irtózatossabb lett volna. Akkor láttam volna meg... milyen vacogó kis dolog a történelemben az ész. A nemzet egy éjszaka alatt kihűlt volna alattam.

Csönd, az udvarról a George sábjára s a fiúk kacagása hallik.

ISTVÁN. Te természetesen sokkal okosabb vagy nálam, Artúr. S én nem tudom, hol kezdjem, amit itt ezen a télen szövegtél fölfejtani. De azt érzem, hogy itt valami hiba van... s azt meg kell találni, mert hiszen ha ez igaz volna...

GÖRGEY *gúnyosan nevet.* Akkor abból nekem le kellene a következtetéseket vonni. Te azt mint testvér és ügyvéd nem vagy hajlandó... Látod, Gida az ő becsületes eszével rájött. A katona az kard... Ha nem akar kard lenni, álljon félre.

ISTVÁN. Ah, Gida ebben egy csacsi... Különben meggyőzve jött vissza... Elmondta, hogy nagyon megharagított, de ő csak a Mainz kedvéért hozta elő.

GÖRGEY. Igen: akkor még fölfortyantam. Az első injekció az igazságból. Azóta megszoktam... Akarsz egy szép verset hallani, István? Itt találtam reggel, a kapunkra szögezve. Éjszaka ugyanis volt egy kis szerenád, kollégáid rendezték, akik nem voltak olyan szerencsések, hogy ötszáz forintot vagy az ezredesükben sógort találjanak. Búcsúzóul, miután a rendőrség is előlopakodott, ezt ragasztották ide...

ISTVÁN. Hagyd, elképzelem... valami firkász műve...

GÖRGEY. Nem, ezt a Szózat költője írta.

ISTVÁN. Vörösmarty Mihály?

GÖRGEY. Igen szép vers, hallgasd:

*Görgeynek hívják a silány gazembert
Ki e hazát eladta cudarul
Kergesse őt az Isten haragja
A siron innen s a siron túl.
Kergesse őt a balszerencse mint
Szilaj kutyák a felriadt vadat
Éljen nyomorbul s kinbul mind halálig
És ha elhal, verje meg a kárhozat...*

Mit szólsz hozzá? Mégsem éltem egészen hiába, ha e prófétai pátoszra alkalmat adtam.

ISTVÁN nézi őt, aztán hirtelen odaugrik. Artúr, tépd le magadról ezt az arcot... És taposd el ezt a verset... Ha valamiért, hát ezért a versért ököllel, karommal hadakoznod kéne, hogy a szerencsétlen ember, aki írta, boros fejével maga boruljon a válladra, és sírja el két szemével egy nemzet bűnbánatát... Itt ülünk, és mást sem tettél, csak vádoltad magad... De hát ők, azt hiszed, azzal vádolnak, amivel te magadat? Hogy azt az erkölcsöt követted, amelyet Isten s egy tiszta élet oltott a szívedbe, s nem fogtad föl a hazugságban, színészkedésben a történelem akaratát. Nem, ők azzal vádolnak, s azt hitetik el, láthatod, a legjobb szívekkel is, amit ez a vers ír itt, hogy eladtad pénzért a hazát... Az átok nagyságából láthatod, milyen: nyers, egyszerű a vád, amelynek ez méltó büntetése... Te nem tudod, hogy mit nem tudnak az emberek... Rövid bakakorom alatt volt katonatisztekkel beszéltem, akik nem tudták, hogy amikor te a fegyvert letetted, Temesvárnál a főszereg már megsemmisült; nem tudták, hogy Kossuth tudtával kezdted meg a tárgyalást, amikor ő is elveszettnek jelentette ki a nemzet ügyét; nem tudják, hogy a koronát nem te ajánlottad fel az oroszoknak... Semmit sem tudnak, csak amit ez a vers... S mindent ebből magyaráznak. Abból, hogy két bátyánk várfogságban van, engem besoroztak, nem azt vonják le, hogy nincs befolyásod, nem lehetsz olyan nagy áruló, hanem, hogy szívtelen ember vagy, aki kimenthetnéd őket, de hadd sínylődjenek...

GÖRGEY. Rájuk ismerek...

ISTVÁN. De miért ismersz, ha egyszer nem ismerik az igazat, s azonkívül is ostobák! Ha egy vadidegen emberrel történnék, ami veled, azt sem hagynád, azért is szólnod kell, Pontiusból Pilátusig menni... Hát magadat... akinek Isten előtt nemcsak a tetteiért, de a jó híréért is felelős vagy.

GÖRGEY. S ha én nem hiszek többé abban a ti istenetekben. S ha nem méltatom az emberiséget arra, hogy kinyissam érte a számat.

ISTVÁN. Akkor bújj el lelkiismereted káprázatai közé, s hagyd rám, hogy kiálljak ifjúságom férfi ideáljáért, azért a Görgey Artúrért, akinél még ellenségeinek meg nem adta magát, én különb embert a nap alatt nem ismertem...

GÖRGEY odamegy, megrázza a kezét. István!

Adél e pillanatban lép be.

ADÉL. Ah milyen öröm! István sógor... Soha jobbkor.

ISTVÁN. Adél ángyika... hát maga? *A terhességére.* S ezt nem is mondták...

ADÉL. Bizony segíteni kell szegény ángyikájának. Egyedül nem bír a bánatos bátyjával...

ISTVÁN. Majd segítünk, segítünk...

GÖRGEY *egyik kezével István, másik kezével Adél kezét fogva.* Nem is gyanítod, mit segített máris...

Függöny

NEGYESIK FELVONÁS

Görgeyék villájának a kertje. Szemben csaknem a szín egész hátterét el foglaló fedett tornác, zöld faoszlopok, előrelejtő eres, amelyet múlt századi nyaralókon látni. A közepén ajtó, amely a II. felvonás színpadát képző helyiségbe visz. A tornácra karosszék, asztal, néhány kerti szék. A tornáctól jobbra előkert, a színt jobb felől lezáró kerítésig. A kerítésen: kertkapu, az előkert és a ház közt gyalogjáró, amely az előszoba felé visz. A tornác előtt néhány bukszus és rózsabokor. A színt balra egy nagy gesztenyefa, jobbról a kerítésen behajló utcai fák zárják le. Amikor a függöny felgördül: Görgey az emlékiratát diktálja a tornácra Istvánnak; Görgey egy támlátlan zsámolyon ül, átfont térdel, kissé előredűlve; István egy kerti széken az asztal mellett. A karosszék üresen áll a tornác másik oldalán.

GÖRGEY diktál. „De a jelentés még mindig késett, izgatott lelkemnek tűrhetetlenül sokáig!” Megvan?...

ISTVÁN. Meg...

GÖRGEY. „Miért is a jelentést be nem várva, néhány tiszt kíséretében rögtön tovább s egyenesen Isaszegnek lovagoltam... „*Istvánhoz.* Te ott voltál velem akkor?

ISTVÁN. Nem, én Damjanichnál maradtam...

GÖRGEY diktál. „...hogyan hamarabb megtudjam: az a hely kinek van birtokában? Már Isaszeghez közel, német kiáltás hökkentett meg bennünket. Ez lehetett ellenség, de szintúgy azon régi huszárajaink egyike is, kik mostanáig sem bírták egészen felfogni, hogy az „Állj, ki vagy” ugyanegy: „Halt, wer da”-val... Magyarul feleltünk. Rá „Aulich” volt a válasz, s ő maga volt valóban! Isaszegről jött, s hozta az örömdetes hírt: az ellenség jobbszárnya Gödöllőre hátrál!... Miénk a győzelem!” *Elhallgat, s elgondolkodva néz maga elé.*

ISTVÁN. Kész?...

GÖRGEY nem felel, föláll, s ide-oda járkal. ...A legokosabb lenne az első kötetet itt fejezni be. Ebben a percben állt ügyünk a tetőpontján.

ISTVÁN. Április 6. Április 14-én szólt a debreceni templomban Kossuth.

GÖRGEY. Windischgraetz azt hitte, hogy a kápolnai csata után csak a behódolás van hátra... Az olmützi oktrojált alkotmány, amely Magyarországot - azt hitték - ausztriai tartománnyá süllyesztheti... Néhány volt császári tiszt azonban mást gondolt, s abban a biztos tudatban, hogy itt most már szerzett jog s durva jogfosztás állnak szemben: megfordította a hadihelyzetet, s megmutatta a győztes hercegnek, merre a határ. Eddig a percig minden világos s bár súlyos, de egyszerű volt... a harctéren s itt a papíron is...

ISTVÁN. S férfias válaszod, melyet a hadsereg súlyos véráldozatok árán ért csak el, Kossuthban önnön örült elbizottságának lett tápláléka. Egy hétre rá a hadsereg háta mögött megcsinálta a második jogfosztást.

GÖRGEY. Ő, aki azt mondta, minden olyan tétől tartózkodni fog, amely a nemzet érzéseit megoszthatná. Ahelyett hogy a harctéren igyekeztünk volna, benn Ausztria szívében akár, új és új feleletet adni.

ISTVÁN. A trónfosztás: úgyis ott volt a nemzet szívében - a tiédben éppúgy, mint Kossuthéban... De benn a világban akkor adtuk fel a sértett jog védelmének biztos pozícióját... *Lelkesen.* Tudod mit, kezd el ezzel a második kötetet. A hadiesemények előtt állítsd szembe, mit éreztél Isaszeg után te a következő lépésnek, s mit... Kossuth... Aki gondolkozni tud... ezt megérti.

GÖRGEY. Igen, ez a gondolat tán nekem is vezérfonal lesz a következőkben. *Tűnődve néz, mintha a második kötet zúrzavarába nézne, aztán elmosolyodik.* Azok után, amit eddig írtam, ezt is megírhatom. A rendőrségtől...

ISTVÁN. A rendőrségtől?

GÖRGEY. Ne felejtsd el, hogy mi itt egy üvegkastélyban, a rendőrség markában írjuk ezt az emlékiratot. Klagenfurtban mindenki tudja, min dolgozom.

ISTVÁN. S még senki sem zaklatott érte.

GÖRGEY. Mert el sem tudják képzelni, hogy az áruló Görgey, kinek a hazafiúi záptojások letörlésére sem maradt ideje, a deportációból olyat merészeljen írni, mint amilyet mi írunk.

ISTVÁN. Épp ez a szép, a férfias benne. Ezen kell észbe kapniuk az otthoniaknak.

GÖRGEY. A Polizei-direktorok, azt hiszem, előbb észbe kapnának... s a mi közös hőstettünk nem éri meg az írott hőstettek sine qua nonját: a megjelenést.

ISTVÁN. Megjelenik Németországban, Lipcsében. Mainzt nem kell féltetni: lesznek összeköttetései... Tudom, hogy te ezt is azzal a hátsó gondolattal írod, amivel a császárhoz a kérvényt... hogy tán pörbe fognak, elítélnek, a vértanúkhöz csapnak érte. S látod, a kérvényednek is meglelt a hatása: Kornél s száz társa szabad.

GÖRGEY. Ez inkább: Haynau és Bach párbajának köszönhető.

ISTVÁN. De a te formuládat fogadták el. A te kategóriád kapott kegyelmet: a szabadságharc előtt nyugdíjba ment tisztek. A Görgey Artúrral egy kategóriába eső tiszt nincs többé börtönben.

GÖRGEY. ...csak egy-két tucat a föld alatt...

ISTVÁN. Ó, ha ezt a kérvényt kinyomtathatnám valahol... „Én voltam az mindenekfölött, kinek önálló működése, segítve a hadiszerezésétől, a felséged által felkarolt nagy eszmének - egy szabad egyesített Ausztriának megvalósítását - ellenségesen oly soká hátráltatta.”

GÖRGEY. Magyarjaid ebből csak azt hallanák ki, hogy nagy eszmének mondom egy szabad egyesített Ausztria megvalósítását.

ISTVÁN. S „a fájdalmas feltevés, hogy a fegyverszünet énnekem érdemül tulajdonított”... Aki ebből nem hallja ki az igazi ember s az elszánt férfi hangját!

GÖRGEY. Oly szépen mondod, hogy szinte sajnálom, hogy a vérségi kapocs íródeákom má tett; ilyen temperamentummal s jó ügyvédi irállyal - Kossuth apánk mellett egy jakobinus Mikes Kelemen lehetnél. Na, ne haragudj!... Jutalmul inkább mutatok valamit... Adélnál van fönn valaki?...

ISTVÁN. Moroné jött el a pici Bertát megnézni.

GÖRGEY. S a fiúk?

ISTVÁN. Ők a büntetési feladatot írják. Gyula a fogalmazást, Károly az algebrát.

GÖRGEY. Nos, hát említettem neked, hogy a postámban volt egy érdekes levél, amelyet egy külföldön élő magyar nő írt, s egy másik magát meg nem nevező hölgy hozott el.

ISTVÁN. Aki azt ajánlotta, lödd főbe magad.

GÖRGEY. Igen... Nos, Adél kisütötte, ki lehet az, s a válaszáért jövő hölgy - tegnap volt itt, mialatt te biliárdoztál - kénytelen volt sejtését igazolni.

ISTVÁN. Gróf Károlyi Györgyné volt az...

GÖRGEY. Te is rájöttél?...

ISTVÁN. Emigráns nő, arisztokrata, feltűnést kereső. Nem nehéz kitalálni.

GÖRGEY. Azt hiszem, igen derék nő. Egy azok közül, akinek az én költőm nemhiába írta az Úrihölgyhöz című versét... Minthogy levele nem névtelen levél többé: válaszoltam rája... Itt a fogalmazvány. A vége: úgy hiszem, némi elégtételeddel szolgálhat.

ISTVÁN olvas. „Ezen irtózatoss gyanú ellenében nem marad más fegyverem, mint szavam és életem. Szavam, mellyel ünnepélyesen kijelentem, hogy az amnesztiában éppoly ártatlan vagyok.”

GÖRGEY. Nem ezt, a következő bekezdést.

ISTVÁN. „Ha véget vetek életemnek: avval jogot adok rágalmozóimnak azt mondani, hogy a lelkiismeret furdalásai bírtak az öngyilkosságra. Nekem tehát élnem kell: hacsak avégett is, hogy mindazoknak, akik hittek bennem, vesztett vagy megrendült hitüket visszaadjam, újra megszilárdítsam. Mert ők, mondhatom, az emberi társaságnak nemesebb, jobb részéhez tartoznak.”

Csend.

ISTVÁN. Értem... Köszönöm, hogy megmutattad. *Kis habozás után.* Most már csak egyet mondj meg. Akkor első délelőtt, amikor betoppantam hozzád: csak engem tettél próbára az önvádjaiddal, vagy magad... csakugyan úgy gondolkoztál...

GÖRGEY gondolkodik. Most az egyszer hadd feleljek katonához nem illően, kérdéssel a kérdésedre. Nagyon furcsa szörnyetegnek tartanál te engem, ha mint a történelem szellemén gondolkozó ember, akit tapasztalatai kényszerítettek gondolkozásra, mindazt, amit akkor mondtam, ma is hinném, annak ellenére, hogy mint Görgey Artúr, aki önmagára való tekintet nélkül mindig a legjobbat akarta csinálni, s a legszörnyűbb hírbe jutott: itt ülök veled, s a tények és igazmondás fegyverével védem: az elveszett becsületedet? *A kijövő fiúkra.* Ikreink a vásottságban megmentenek a kényelmetlen válaszolástól.

Gyula és Károly, mindenikük kezében egy füzet, elősompolyognak, s megállnak Görgey előtt.

GÖRGEY. No, elkészültek a penzumok?

FIÚK egymás mellé húzódva, egyszerre. E-el.

GÖRGEY elveszi Károly füzetét. Muti... Ez a kaparás az?

KÁROLY odamegy, s mutatja. Ez...

GÖRGEY. Ahá... Elég rövid... Persze hív a tó. Nahát ha olyan velős, mint rövid. „Rágóczi jelleme”... Mért Rágóczi... te? Mért rágócizod közben a tollat! K-val és cz-vel kell írni. Tanuld meg, ha Bécsben is születted. *Olvas.* „Rágóczi nem volt valami véres ember...” Véres?...

ISTVÁN. Tán vérmest akart írni?

GÖRGEY. ... ahá, persze... „nem kellett volna neki szabadsághősnek lenni... Ő igen szelíd ember volt, mivel a jezsuitáknál tanult”... *Közbevetve.* Na, attól még lehetett volna véres ember... „Amikor a szomszéd városban valami ramazuri ütött ki.” ...Hol volt az a szomszéd város? No, ahol a bor terem.

KÁROLY *néz.*

GYULA. Tokaj...

GÖRGEY *olvas.* „Ő befogatott, s felment Bécsbe, nem akart semmibe belekeveredni... De később, amikor visszajött, és látta, hogy a nép őbenne az őseit nézi, s hogy milyen rosszul megy a népnek, belátta, hogy őnéki mégiscsak szabadsághősnek kell lennie... S attól fogva olyan kötelességtudó volt, hogy rendesebben csinálta, mint aki annak született.”

GÖRGEY. Hát Jósika nem lesz belőled, de a lényeg benne van. Látom, megértettél... Hanem most felelj őszintén, ne gondoldj arra, amit tőlem hallottál: okosan tette ez a Rágóci, hogy olyan rendes, szorgalmas szabadsághős lett, ha egyszer nem arra született.

KÁROLY *tompán.* Okosan.

GÖRGEY. No, Gyula...

GYULA. Nem tette okosan...

GÖRGEY. Miért? Ha egyszer az ősei is azok voltak.

GYULA. Akinek nincs kedve hozzá: ne csinálja.

GÖRGEY. Úgy, neked nagy kedved van a tanuláshoz?...

KÁROLY *hallgat.*

GÖRGEY. Na, Gyula.

GYULA. Tanulni, azt kell.

GÖRGEY. Na látod, neki meg szabadsághősnek kellett lenni. S ha valamit egyszer csinálni kell...

GYULA. Akkor nincs beszéd.

GÖRGEY. Nem az, hogy nincs beszéd, hanem, Károly?

KÁROLY. Akkor csinálja már jól.

GÖRGEY. Az ám; mint ti is a tanulást, én meg a tanításotokat. Ami szerepet kapunk a sorstól, abban kell embernek lenni... Igaz ez, Károly?

KÁROLY. Igaz.

GÖRGEY. Akármiféle szerepet kapunk...

KÁROLY. Akármifélét.

GÖRGEY. Hát akkor ide hallgass. Tegyük föl, hogy egy emberről azt sütik ki, hogy megölte az anyját.

GYULA. Igazánból?

GÖRGEY. Nem, nem igazánból. De az emberek azt hiszik. Összejátsszik a véletlen. Ő patkánymérget készített, s az anyja meghalt hasmenésben. Az egész falu azt hiszi, ő ölte meg. Mi lesz akkor az ő szerepe az emberek közt.

KÁROLY. Hát bánatos lesz.

GÖRGEY. Gyula!

GYULA. Nem lesz semmi, fölakasztják.

GÖRGEY. De mi tudjuk, hogy nem akasztják föl. Nem lehet rábizonyítani. A hatóság örül is, hogy az a vénasszony eltűnt láb alól... Még hálásak is neki, hogy csakugyan ő tette. Mi lesz akkor az ő neve haláláig.

GYULA. Hát gyilkos.

GÖRGEY. Anyagyilkos, ugye. Ez lesz a név. Hát az ilyen szerepben, hogy kell viselkedni, mit gondoltok? Mert hisz mindegyikkel megtörténhetik, hogy valamilyen meg nem szolgált rossz hír, mint a csigaház rajtaragad. Na, Károly?

GYULA. Nem hagynám.

GÖRGEY. Hogy nem hagynád?

GYULA. Elköltöznék abból a faluból.

GÖRGEY. De nem lehetne, jobbágy vagy, a jobbágyság alatt történt.

GYULA. Akkor fölakasztanám magamat.

ISTVÁN. De akkor azt mondanák, te voltál a gyilkos.

GYULA. Nem bánnám én már akkor...

ISTVÁN. Hát nem próbálnál meg úgy élni, hogy mindenki lássa: ez nem lehetett gyilkos. - Károly?

KÁROLY. De megpróbálnék.

GYULA. Én ugyan nem... inkább igazán gyilkos lennék, betyár... fölgyújtánám a házukat... hadd keserüljék meg...

KÁROLY *rángatja a kabátját.* Ugyan.

GÖRGEY. Károly meg van ijedve, hogy elpovedálok a fürdősteket... Na, nem olyan könnyű kérdés ez... De azért ezzel is csak úgy vagyunk, mint Rágóci a szabadsághősséggel. Ebben is embernek kell lenni.

George és Moroné Adélt támogatják ki a veranda ajtaján.

ISTVÁN *előbb veszi észre.* Ángyikám!

GÖRGEY. Ó, a könnyelműek...

MORONÉ. A szegény. Úgy megkívánta a friss levegőt... Igen fülledt nap, s folyton csak az ágyban...

GÖRGEY. De az orvos azt mondta, két hétig nem szabad...

MORONÉ. Á, Was, orvosok... Ha az orvosok szerint akar élni, inkább adja el magát szerencsén rabszolgának. Az én mosónőm este szült, s másnap eljött munkába. Csak úgy ment vissza, hogy kifizettem a napszámát. Én nyolcadik nap mindig fölkeltem... Így la...

ADÉL *elhelyezkedik a karosszékekben.* Csak George, drága, menjen vissza a kis Bertiehez.

GEORGE. Maradhat nyugodtan, asszonyom... A dajkai: a nyolcadik szakma, amit az ön jóvoltából elsajátítottam. Á mon malheur - a szoptatás kivételével.

Visszamegy.

GÖRGEY *Gyulához.* Na, megmenekültél az algebra kikérdezéstől. Fürdőruhát, s induljatok.

MORONÉ. Ah, a tanórát zavartuk meg... Adél mondja: milyen állatszelistitói szigorúsággal tartja féken az öccseit!... Hogy van türelme ehhez az instruktorkodáshoz... Ilyen múlt után.

GÖRGEY. A foglalkozások közt, mondhatom, nincs olyan rangkülönbség, mint amelyet az emberek tesznek köztük. Egy gyerekből kihozni, ami, mint a tarokban, a kártyában benne van, nem könnyebb dolog, mint egy csatát megnyerni. S többnyire éppúgy a véletlentől függ.

MORONÉ. És István úr? Mindig csak a bátyja mellett titkárkodik. Nem néz szét a klagenfurti szépségek közt... Kicsit...

GÖRGEY. Tényleg elmehetnél a kávéházba biliárdozni... megposhadsz közöttünk.

ISTVÁN. Szándékomban van, hátha akadok magyarokra... Kíváncsi vagyok: milyen hatást tett az új amnesztia...

GÖRGEY. De a kérvényről ne szólj nekik.

Gyula, Károly fürdőruhával, meghajolnak.

ISTVÁN *utánuk kiált. Várjatok. El az ajtó felé.*

GÖRGEY *Moronéhoz.* Ha nem bántom meg vele, Moroné asszony, amíg diskurálnak, kertészkedem egy kicsit. Legalább összhangba kerülök az öltözetemmel. Az egyik kiment a másikat.

MORONÉ. Ó, csak mint otthon, tábornok úr... Annak, hogy nap mint nap itt vagyok, az a feltétele, hogy senkit se feszélyezzek.

Görgey elmegy.

MORONÉ. Milyen nagyszerű fiú ez az István, megosztja veletek a száműzetést. Csakhogy a bátyjának abban az emlékiratírásban segítségére legyen.

ADÉL. Igen, soha meg nem tudom ezt hálálni neki. Nemcsak a jobb keze Artúrnak, ő adta vissza a hitét önmagában.

MORONÉ. Na jó, ha az ember látja, hogy egy fiatal férfi így imádja.

ADÉL. Emlékszel arra a napra, amikor betoppant:... Előtte való éjszaka volt az a...

MORONÉ. Á, igen, a részeg hazafiak, akik a te állapotodon akarták az elveszett hazát megbosszulni.

ADÉL. Akkor éjjel Artúr elment... S én úgy féltem... meg sem merem neked mondani, mi... mire gondoltam...

MORONÉ. Á, smarn... Tódor elmondta. Épp a tábornok úr! Száz évet fog élni! Én, te meg ezek a lármázók: mind csak a csontunk zörög a koporsóban. Mindenesetre jó, hogy az István úr itt van vele...

ADÉL. Ah, nagyon... Pedig ha tudnád, menyasszonya van.

MORONÉ *közelebb húzódik.* Csakugyan?

ADÉL. Előbb, mikor a klagenfurti szépségeket említetted, nem vetted észre, hogy elkomorodott. Ez benne is megvan éppúgy, mint Artúrban, ha szerelemre tartozót érintenek - ez olyan édes bennük - úgy elborul a homlokuk.

Görgey egy öntözőkannával a rózsatöveit öntözi.

MORONÉ. Tábornok úr tudja, mi kéne maguknak... Egy ház odakinn Vikringben. Ott szép alma, szilva is terem. Kiélhetné a kertészhajlamait.

GÖRGEY. Magam is gondoltam már ilyenre. De amíg valami remény volt, hogy egy iparvállalatnál, mint vegyész, állást kapok... Most azzal biztatnak, hogy az ipartestület választ meg titkárnak...

MORONÉ. Tudja, tábornok úr, magát mindenki szívesen látja barátjának. De alkalmazottnak senki sem meri fölvenni. Én mondom, maga egy kis házból paradicsomot teremtene... Te állatokat tarthatnál... A kis Bertához most már úgyis kell pesztrát fogadnod.

Görgey visszamegy az üres öntözővel.

MORONÉ. Amíg visszajön, mondj el gyorsan mindent a menyasszonyról... Hol, Magyarországon?

ADÉL. Fönn náluk a Szepességben. A múlt hónapban, amikor otthon volt, valami írásokért ment, Artúr a visszavonulás alatt otthagyta a hadilevéltárat, mindent megbeszélt vele. A menyasszonya azt mondta, ő türelemmel vár akármeddig. Tegye Artúr mellett, amit kötelességének érez. Ő csak többre becsüli.

MORONÉ. Ezt mondta! Hát én megmondom neked őszintén, én nem mondtam volna. Ha egyszer vőlegény, tessék a szoknyámon ülni. Tódornak is megmondtam: vagy Prága vagy én. Haza is parancsoltam szépen! De hát persze én egy klagenfurti vagyok! Tibennetek mindnyájatokban van valami... fufu... Hogy Tódor emlékiratokat másolt volna... amíg én... Jaj, de szeretném azt a menyasszonyt látni. Nincs egy képed róla?

ADÉL. De, Istvánnak van egy medálba festett... Szép barna lány...

MORONÉ. Ah, nagyon, nagyon romantisch!

Görgey újra az öntözővel.

MORONÉ. Épp mondom, tábornok úr a feleségének., hogy mennyire szeretnék egyszer a maguk hazájába menni. Ahol ilyen romantikus emberek teremnek, mint maga, az öccse meg a...

ADÉL int.

MORONÉ. Ezek az utálatos fráterek, akik annyit kellemetlenkednek...

GÖRGEY. Jobb azokból egyet-egyet megismerni, Moroné asszony. A porosz akkor ember, ha ezer van belőle... a magyar, amíg egyedül van...

Megszólal a harang.

MORONÉ. Jesszusom, már... Na, én itt ragadtam. Nagyon érdekes, amit mondott, tábornok úr... Ezer porosz, a magyar meg... Majd elmondom Tódornak, ő megmagyarázza... *Adélhoz.* Ugye, megbocsát, hogy itt hagyom, s nem kísérem vissza... De a családom elemészt, hogy elmaradtam... Ha későn jövök, a kis Franzl is azt mondja: mama, a genejális néninél voltál?

Görgey kíséretében kiér a kapun.

GÖRGEY visszajön, míg a bokrot öntözi. Nem hűvös?

ADÉL. Nem, rajtam van a meleg pruszklikom... Inkább olyan jó - megint szabad levegőn lenni. S utána...

GÖRGEY. Teher nélkül...

ADÉL. És félelem nélkül... Mert most már megmondhatom, féltem egy kicsit... Csak előtte tagadtam... Egy férj, aki megszokta a golyózáport...

GÖRGEY *leteszi a kannát.* Ó, ez sokkal nehezebb... Én lenn tanultam a fiúkkal... de elég volt elgondolni, mi történik odafenn: belefájdult a félelembe a gyomrom.

ADÉL. S most már mintha nem is lett volna.

GÖRGEY. Csak ő van... - *megcirógat egy bimbót* - a bimbónk... *Letépi, odaadja Adélnak.*

ADÉL. Jaj, de jó szagú... Tudod, Krisztina mit mond? Hogy az ő kis Franzlija sokkal gyengébb volt, mint Berta... S láttad, most milyen kis bika... Azt hiszed, Krisztina csak vigasztalásból mondta?

GÖRGEY. Nincs mit vigasztalni... Így is szép... Ha meggondoljuk, min mentél át, míg hordtad.

ADÉL. Ugye, Kriszti is ezt mondta. Hogy most már a tejem nyugodtabb... Ó, olyan jó asszony ez a Kriszti... Amilyen nagy, a szíve is akkora... S én a nagy hangjából is mindig azt a kis csengettyűt hallok kicsilingelni... Emlékszel, szenteste... Ott gubbasztottunk a szobámban - egymás előtt titkoltuk a rosszkedvünket. S akkor a szomszéd szobából az ő karácsonyfájuk... Alatta a Redtenbacherék ajándéka...

GÖRGEY. Igaz is, a Redtenbacherék ajándéka!... Még nem is mutattam, mit hozott ma a posta.

ADÉL. A posta, jót?

GÖRGEY *kihúzza a zsebéből.* Egy tanulmány. A kókuszdió száraz és illó olajairól...

ADÉL. A te tanulmányod... Amit még Prágában készítettél.

GÖRGEY. A bécsi tudományos akadémia kiadásában. Nem szép? A tudomány műhelye nem ismer politikai bünt... Ezeken a lapokon nem kérdik: miért ül az a Görgey Artúr, akinek a dolgozatait kiadják, most Klagenfurtban. *Nézegeti.*

ADÉL. Ó, Prága! Milyen rég volt, amikor el próbáltad magyarázni nekem. Én a kókuszdióról addig csak annyit tudtam, hogy olyan, mint egy szőrös tojás, s valami undorító lé van benne...

GÖRGEY. Bár sose jöttem volna el abból a műhelyből...

ADÉL *szájára teszi a kezét.* Ne bánd! Ha a múltadat bánod, mindig megijedek, hogy engem is bánsz.

GÖRGEY. Nem, soha!

ADÉL. S azt, hogy visszatértél a gyűlölt egyenruhához a hazádért?

GÖRGEY. Nem, tán azt sem... ha sorra vesszük... talán a többi sem. A sors is vegytan: az embert beleöntik százada lombikjába - s ott, végzetes törvények szerint - lefolyik a reakció... Énvelem ez...

ADÉL. De ugye, jó azért élni? Most már? Hármában?

GÖRGEY. Kell, s ha kell, jó, hogy veletek élhetek.

ADÉL. Kell is, meg jó is, szóval csakhogy ezt hallok... Télen úgy meg voltam ijedve néha. Épp meséltem Krisztinek. Amikor elmentél sétálni.

GÖRGEY. Hanem most már igazán nem bízom a meleg pruszlikban... Ez már a havasok lehelete. Föl kell menned...

ADÉL. De holnaptól már itt leszek köztetek... Kis Bertát is lehozzuk, a rózsabokor alá. *Görgeytől támogatva be a veranda ajtón.*

A szín egy percig üres; a kertkapunál István és Reviczky tűnik föl. - István megpróbálja kinyitni a kaput.

ISTVÁN. Bezárták. *Benyúl a lécen.* A kulcs nincs itt... Kénytelenek vagyunk csöngetni... Fölhívjuk a figyelmet magunkra... Kisebb lesz a meglepetés. *Csönget.*

REVICZKY. Hogy az igazat megvalljam: a háborúban ritkán szorult el úgy a szívem, mint erre a csengőszóra. Mint aki egy élethalál kérdésre jött el a válaszáért...

ISTVÁN. Na, még egyszer! *Meghúzza a csengőt.*

GÖRGEY *egy magára kapott nanking kabátban a házból, visszakiált.* Maradjon csak, George, az asszonyánál. Majd nyitok. *A kapuhoz megy, kinéz.* Te vagy az István? Már visszajöttél?

ISTVÁN. Egy vendéget hoztam. Vagy inkább az adjutáns társamat.

GÖRGEY *kinyit. Reviczky egy pillanatig hökkenne nézi Görgeyt - az kutatva őt.*

GÖRGEY. Reviczky!

REVICZKY. Tábornok úr! Lehetséges?...

ISTVÁN. Épp mentem be a kávéházba, ő meg a pincérrel tárgyal. A magyar tábornok címét tudakolta... Olaszországba utazik.

GÖRGEY. Ritka magyar, aki civilben teszi meg oda az utat.

REVICZKY *Görgeyt nézegeti.* Igen, a bakancstól megszabadultam. Kiszuperáltak... Hanem bevallom...

GÖRGEY. A klepetyusomat nézed? A snájdig Reviczky, akinek a katona a begombolt zubbonyánál kezdődik, nem tudott volna egy extábornokot így elképzelni... rossz cipőben, rojtos nadrágban... Kertészkedtem...

REVICZKY. Az igazat megvallva, nem is a rossz cipő, a nadrág... inkább ez a lebernyeg, ami ismerős... Nem a...

ISTVÁN *nevet.* De az!

GÖRGEY. A tábori papé, Mednyánszky Cézáré.

REVICZKY. Amit elnyert tőle...

ISTVÁN. Amíg Branyiskónál a csata folyt.

REVICZKY *Istvánnak.* Hogy a lelket tartsa bennünk; nagy kártyacsatát rendezett...

ISTVÁN. Pedig sosem volt kártyás.

REVICZKY. De aznap irtózatosszerű volt... Mindnyájunkat kifosztott... Szegény Cézár égett le legjobban... Végül azt kérdezte: nincs civil ruhád...

GÖRGEY. Mást mindent visszaadtam... De minek a katonának civil ruha? Azt a málhámhoz csapattam... Ez a lebernyeg, ki tudja, hogyan, eljutott Klagenfurtba...

REVICZKY. Ha a gazdája így látná benne...

GÖRGEY. Vajon hol lehet szegény Cézár?

REVICZKY. Pesten, úgy tudják, megvan... Törökországból üzent.

GÖRGEY. S meglehet, bánja eddig, hogy Nesszuszként egy kis égő vérrel nem kente be annak idején a lebernyegét.

REVICZKY *kissé zavartan.* Hát én bizony nem így képzeltem az én klagenfurti fogadtatásomat Görgey Artúrnál.

GÖRGEY. Azt hitted, aranyhegyeken ülök, s folyik nálam a dínomdánom. No, ezt a kis hordó tokajit, amit Leiningen Károly életéért kaptam. Ezt a pástétomot Knézichért.

REVICZKY. Azt éppen nem; de ez a Cézár lebernyege, amennyire meglepett, annyira megnyugtat.

GÖRGEY. Megbocsátod, hogy nem vagyok olyan snájdig, mint elvártad volna...

REVICZKY. Ó, igen, nagyon örülök neki...

ISTVÁN. Akkor fogsz még másnak is örülni.

GÖRGEY. Bocsáss meg, ha egyelőre itt ültetlek le. Nem akarom zavarba hozni a feleségemet... Tudod, új apa vagyok, s az inas kezdő még a pelenkázásban... Nem tudom, hol mit találsz. Meg tanférfiú is vagyok: két kamasz gyereket oktatok.

REVICZKY. Görgey - tanító?

GÖRGEY. No, csak a bátyám fiai. *Istvánhoz.* Hanem már itthon lehetnének a tóról... Vásott két gyerek, de multság: betörnöm őket.

ISTVÁN. Bementek a városba, cukrászdekirakatot nézni, mert pénzük nincs... *Görgeyhez.* Tán szétnézek benn egy kicsit...

GÖRGEY. Igen, légy szíves... S George-nak is szólj, hogy egy kényes szemű vendégem s nagy connaisseur, olaszországi kéjutas - osztja meg ma a vacsoránkat.

István bemegy.

GÖRGEY *székében hátradől, s hosszan nézi Reviczkyt.* No, végre egy kedves vendég Magyarországból. Mégiscsak van valami hasznom belőle, hogy a postaút erre a mi jéghegyeink alatt megy Itáliába.

REVICZKY. Az oda... de én, hogy most már az igazat megmondjam: nem.

GÖRGEY. Nem mégysz Olaszországba?

REVICZKY. Nem én.

GÖRGEY. Hová hát? Mi utazásod célja?

REVICZKY. Énnekem épp Klagenfurt, ott is ez a kerti ház...

GÖRGEY. A kedvemért tetted meg a nagy utat Pestről?

REVICZKY. Mindjárt megmondom, hogy volt... Épp négy napja - hétfő délután - kis kompánia ült együtt, csupa volt tiszt... a Vadászkürt különtermében... Szóba került többek közt Görgey Artúr is. Mit szépítsem? Ketten voltunk, akik védeni igyekeztünk, a másik Kempeler Miska... hogy csak egy hegedűsnek száz aranyat adott... én egyszer csak az asztalra ütöttem... - Fiúk: én Komárom alatt láttam utolszor Görgeyt - átvért kötéssel a fején... Én annak az embernek a jellemébe vetett hitünket nem adom szíre-szóra oda. Kiváltom az útlevelém, s elmegyek, magam győződöm meg mindenről Klagenfurtban.

GÖRGEY. S most már, hogy ekkora utat megtett, százados úr, meg akar győződni: mint Szent Tamás. Tessék vallatni, tegye a kérdéseit a sebemre.

REVICZKY. Nincs szükség rája! Látok mindent.

GÖRGEY. Vigyázzon, aki vizsgál, legyen alapos... Egy áruló is járhat rossz cipőben. A Vadászskürtbeli bajtársai előtt egy nanking lebernyeg - minden bősége ellenére - szűkös érv lesz Kossuth baritonja ellen...

REVICZKY. Nekem azonban bőven elég ez a homlok, ez a gúnyos sziporka, amely a legszentebbel s legfájóbbal kötekedik, nem azért, mert nem szent, és nem fáj neki, hanem mert nagyon az, s szégyelli az érzéseit... nekem ez bőven elég - Görgey tábornok tévedhetett. Iróniájával - amelyről én megtanultam, mennyivel többet ér sok öblös áradozásnál - lehet, hogy gonosz látszatokba keverte magát... de az, aminek ott kikiáltották: hazája, bajtársai tudatos áruba bocsátója: az nem lehetett soha!

GÖRGEY. Ezt köszönöm neked, István. *Csend.*

REVICZKY. Az öcséd az úton - a néhány perc alatt, elmondta, hogy készül Görgey Artúr emlékirata...

GÖRGEY. Készül.

REVICZKY. Abból mindenki megtudja, aminek az ellenkezőjét én, aki Görgey oldalán szolgáltam, elhinni képtelen voltam.

GÖRGEY *hallgatás után.* Én azt nem remélem.

REVICZKY *meghökken.* Nem? Miért?

GÖRGEY. Mert én abban csak az igazságot igyekszem írni. S az igazság szürke, sokágú, nem olyan rikító, mutató, egyszerű, mint a hazugság. Hogy megint egy görgeyzmust mondjak, a hazugság sokkal jobban hasonlít az igazsághoz, s ahhoz, amit az emberek az igazságtól várnak, mint maga az igazság.

REVICZKY. Vagyis tábornok úr abban a tudatban írja ezt az emlékiratát...

GÖRGEY. Hogy ez, amennyiben egyáltalán megjelenhet, még jobban meg fogja győzni nemcsak ellenségeimet, de az egyelőre ide-oda lengő tömegét is: hogy az vagyok, aminek mondanak. Istvánnak ezt ne mondd: ő azt hiszi - élete nagy védőbeszédén dolgozik. Én azonban látom rajta a kerékfogakat, amelyekbe a kárhoztatás belekapcsolódik.

REVICZKY. Tábornok úr tehát azt hiszi, hogy az igazságnak ebben az esetben nincs reménye a...

GÖRGEY. Én azt hiszem, Magyarországnak szüksége volt egy árulóra, s azt bennem megtalálta.

REVICZKY. Szüksége, hogy érti ezt?

GÖRGEY. Úgy, hogyha a magyar olyan nagy, mint az angol, vagy olyan karakteres, mint a holland vagy a svájci - a Világos utáni csapásban találta volna meg föltámadásához a serkentést. Annak a népnek azonban, amely az ellenállásra csak úgy volt képes, hogy az én barátom legyőzhetetlenségéről s a világkonstellációk gyors kedvezéséről meggyőzte: az bukásában csak úgy őrizheti meg önérzetét, ha tovább hisz ebben a legyőzhetetlenségben. S ezért kell Görgey Artúrnak árulónak lenni.

REVICZKY. De hogy lehet ebben a tudatban élni... Én nem tudnék, én...

GÖRGEY. ...főbe lőném magam... *Nevet.* Azt, hogy az ember mit bír és mit nem, csak a súly alatt derül ki, amit bírnia kell...

REVICZKY. De mégis, miféle gondolat az, ami ennek a tudatnak az elviselésére erőt adhat...

GÖRGEY. Elsősorban, hogy emberek vesznek körül, akiknek szükségük van rám. Aztán meg...

István csöndben kilép az ajtón.

GÖRGEY. Bemehetünk?

ISTVÁN. Be.

REVICZKY. Aztán?

GÖRGEY *már bemenőben.* Van egy távolibb is. Egy ilyen sors: mint az enyém - épp a te utazásod a példa rá -, a legjobbakat készíti gondolkozásra... Más persze nem olyan tüzes, gyors elhatározású, mint te... De a rejtett, hazugságokkal elborított igazságnak, akármilyen bonyolult az, mint ebben az esetben is, mindig van valami serkentő hatása a legkülönb elmékre. Úgy, hogy egy ilyen eset, mint az enyém: lassan a belátás, igazságszeretet kicsiny szektáját választhatja le egy kissé szószátyár nemzetből. S ez sem utolsó szerep: a nemzetet szerencsétlenségünkkel gondolkozásra s önismeretre tanítani.

Függöny